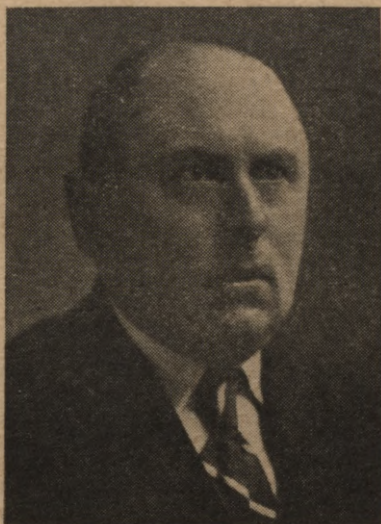

JĀNIS ĶELPE

500
Latv. nod.

PĒTERIS ĒRMANIS

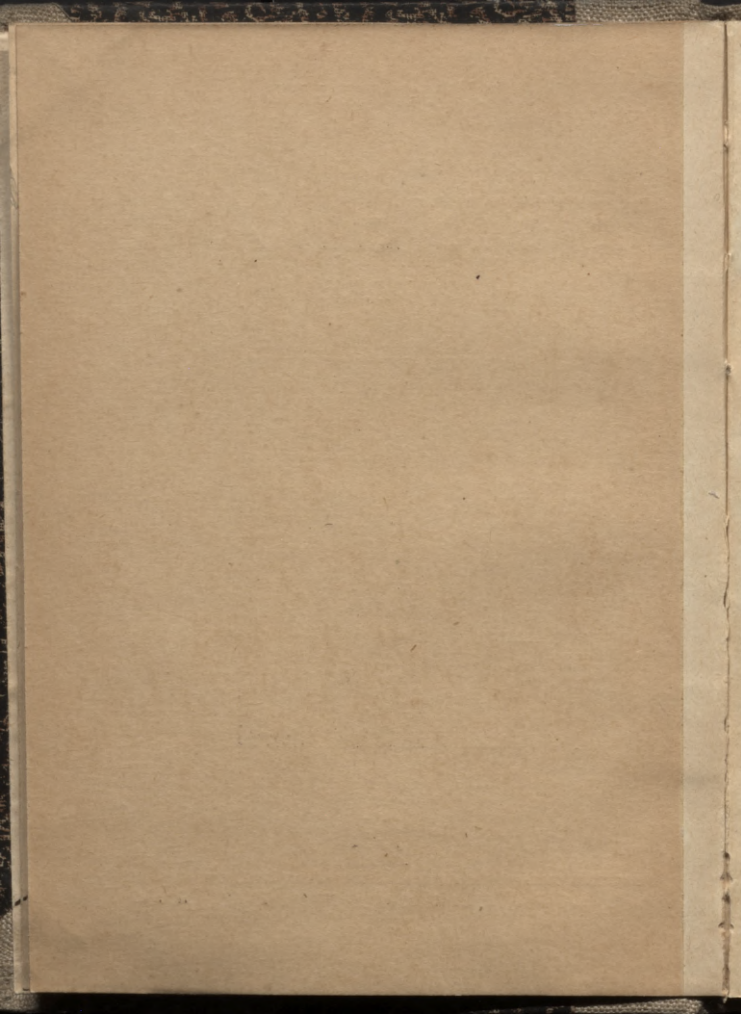
STUDIJA

1940

P./S. „GRĀMATRŪPNIĒKS“, RĪGĀ

Pēteris Ernānis

B
810.00p
Latv. nod.

JĀNIS KĒLPE

PĒTERIS ĒRMANIS

STUDIJA

1940

P./S. „GRĀMATRŪPNIEKS“, RĪGĀ

~~_____~~ ✓
Π

L. V. B.

№   a 358693

y

Grāmatu spiest. paju sab. „Grāmatrūpnieks“ Rīgā, Pils ielā 14.

Pēteris Ērmanis

I

Tas bija ap 1924. gadu, kad kādā Valmieras grāmatveikalā nopirku Pēterā Ērmaņa nelielo miniatūru krājumu Atsacīšanās. Man patika rakstnieka mierīgais stāstījums, tēlotie lauku ļaudis un noslēpumainība, kas it kā klājas pāri visai dzīvei un rakstura zīmējiem. Interesi par grāmatu pavairoja vēl tas, ka dabūju zināt: Pēterā Ērmaņa dzīvesvieta esot Plāņu pagasta Kalnaruki. Tas ir līdzās Trikātas jaukajam apvidum, kur tolaik uzturējos. Trikāta ir arī mana dzimtene. Te kā žiglas irbes aiztecējušas manas bērnības dienas. Te sākās arī mana interese par grāmatām un rakstniecību.

Valmierā pirktu miniatūru krājumiņu pārslasīju divas reizes, vakaros pēc dienas darba tīrumā vai plāvā, meklēdams garīgo veldzi grāmatās. Nelielie dzīves tēlojumi, patiesas sirsnības un vieglas smelzes caurausti, izteikti nemeklētā vienkāršībā, mani tuvināja jaunajam rakstniekam. No šī laika Pēterā Ērmaņa personība mani arvien saistījusi. Esmu sekojis viņa dzīvei un rakstnieka gaitām, ar interesi ņēmis rokā katru viņa jaunu grāmatu, iedziļinājies un apvērtējis.

Tagad Pēteris Ērmanis vairs nav starp jaunajiem rakstniekiem. Darbos un mūža gados viņš ir pacēlies tiem pāri, piebiedrodamiem vecākās paaudzes

saipei, ieguvis atzītu un labskanīgu vārdu latviešu grāmatu radītājos un lasītājos, attālinājies no jaunības dedzīgiem meklējumiem un rāmā saulainībā sadzīvodams ar savu likteni. Viņa darba ceļš vairs nav liekams zem jautājuma zīmes, bet parādās skaidrs un noteikts, mirdzēdams arī tīkamā savrupībā, krāsu un noskaņu vienkāršībā.

Pēteris Ērmanis darbs nav noliedzams, ne apšaubāms. Ne viss tur ir kā spoži, zeltaini gaudi. Un tomēr, kad vējš pamazām aizpūtis pelavas, daudz kas no tā ieies mūsu rakstniecības paliekošās vērtībās. Par to es nešaubos.

II

Pēterā Ērmaņa vienkāršā māksla izaugusi no Ziemeļlatvijas skaistās, piemīlīgās dabas, šejienes ļaužu psiholoģijas, sadzīves un laiku gājumos izaugušām tradīcijām. Viņš pats šķietas kā koks, kas sniedzas pāri citiem un kuņam tāpēc dotas spējas redzēt tālus laukus. Viņa skats un gars ir rāms, visu piedodošs, atsaucīgs lielām un mazām lietām, pilns zemes dzīvinošās elpas un latviešu zemnieka savrupības, vienkāršības, sirsnības un skaidrības. Ērmanis nav domātājs, sarežģītu dvēseles problēmu risinātājs; viņš cilvēku redz kā savas misijas pildītāju, pakļautu liktens neaprobežotai varai, saaugušu ar mūžības noslēpumainiem spēkiem. Gudru veidotāju, bet ar cilvēcīgām vājībām, kas to reizēm noved līdz negaidītai bojāejai, redz tajā alkās degošu meklētāju, jauna daļuma saucēju, redz vienotu saskaņā ar dabu un likteņiem.

Aiz ārējās neuzkrītošās virsmas Pēteris Ērmanis cenšas saskatīt lietu un parādību dziļāku saturu, vērtību un nozīmi. Viņš to dara kā krietns novērotājs un reizē arī cildinātājs; it kā uzmanīgi klausās dažādās dvēseles skaņās un cilvēku likteņu gaitās, tās sevī pārkausē un ietver mākslas darbos, gan prozā, gan dzejā, gan atmiņu īpatnūs zīmējumos.

Pēteris Ērmanis klausās, un viņš dzird dabas noslēpumainos mūžīgos čukstus. Dabas mistika viņa darbos ieņem redzamu vietu. Rakstniekam liekas,

ka nevien cilvēki, bet arī koki, zāļu stieбри, lietas mājā un laukā prot stāstīt, redzēt un just. Tie ir viņa labie, uzticamie draugi, kas saprot cilvēku bēdas, izmisumu un laimīgus brīžus. Dabas noslēpumaino spēku sajūta Ērmaņa darbos dažos gadījumos it kā saplūst ar tiem neredzamiem mistikas pavedieniem, kas aizvijas un krustojas pa visu bezgalīgo pasaules telpu. Zūd it kā robežas starp esošo un neesošo, redzamo un neredzamo. Satiekas nāve un dzīvība, gaisma un tumsa, lai nestu izlīdzinājumu. Rakstnieks tic visas esamības saistībai un līdzsvaram. It visam ir savs neapšaubāms izlīdzinājums.

Pēteris Ērmanis pazīst un mīl cilvēkus. Sevišķi tuvi viņam savādnieki, īpatņi, vientuļi domātāji, cie-tēji, grāmatnieki, klusi darba darītāji, kurus visus dzīve atstājusi it kā nomalē, it kā rotaļādamās nobī-dījusi no lielā ceļa, lai tie paliktu neredzami.

Kā dzejā, tā prozā Ērmanis zīmējis šo savādo ļaužu īpatnējās sejas un raksturus, parādīdams ievē-rojamas portretista un iejušanās spējas. Pa lielākai daļai viņš tēlo kā mākslinieks, kas nejut ne naida, ne skaudības, tikai tīru, kaislību neapēnotu dvēseles starojumu. Viņa galvenais nolūks saistās ar pašu redzēšanu un redzētā pātiesu attēlojumu. Protams, tas nenozīmē, ka Pēteris Ērmanis ir reālists. Viņš tāds nav un pēc savas garīgās būtības tāds arī nevar būt. Viņa iekļaušanās dabā viņu tuvina panteismam, pie-skaršanās aizmūžības jautājumiem — romantismam. Dažas pazīmes norāda arī uz individuālismu.

Pēteri Ērmani pilnībā pieskaitīt pie kāda literārā virziena vai novirziena mēs nevaram. Viņš ir savrupēja ceļa gājējs un kā tāds arī aplūkojams un vēr-

tējams. Lauku apstākļos audzis un laukus iemīlējis.
Tāls cīņai par slavu. Dzīves sapratējs un atzinējs.
Reizē cīnītājs un sapņotājs.

Viņš nav tikojis pēc atziņas un godā celšanas,
bet slava pati pār viņu noliekusies ar kļu su smaidu
vaigā, vadīdama pretim arvien lielākai pilnībai.

III

Pēterā Ērmaņa literārā darbība parādījusies prozā, lirikā un rakstniecības kritikā, visās šajās nozarēs sasniedzot ievērojami augstu mākslas vai objektivitātes pakāpi. Arī ražīgums ir bijis samērā augsts.

Pēterā Ērmaņa pirmais iespiestais darbs — stāstiņš *Maija* parādījās Smiltenes tirdzniecības skolas kalendarā *Jaunais Gads*, 1912. gadam (kalendārs iznāca 1911. g. beigās). Tam sekoja sajūsmu tēlojums divās ainās *Jāņu vakarā* (1913. g. martā). Šī ir pirmā Pēterā Ērmaņa grāmata. Šie darbiņi literārī maznozīmīgi un uzskatāmi vienīgi kā mēģinājumi.

Kā vērā ņemams prozas rakstnieks Ērmanis atklātībā parādījās 1920. gadā, kad Vaiņaga apgādā iznāca viņa miniatūru krājumiņš *Atsacīšanās*. No šī laika arī sākās Ērmaņa izaugšana par vienu no labākiem pēckaņa perioda latviešu rakstniekiem. Krājumiņā *Atsacīšanās* piecas miniatūras: *Naktsmājas Bērslapos*, *Svešumā*, *Rudens svētteika*, *Varoņa dēls*, *Sāpes un apskaidrošana*. Šajās miniatūrās jau samērā spilgti iezīmējās Ērmaņa raksturīgie vaibsti, kas vēlākos gados, jaunos rakstos un grāmatās, izveidojās asāki un noteiktāki.

Miniatūru krājumiņš *Atsacīšanās* iepriecina ar latviski vienkāršo un skaidro valodu. Saturā veidojumā jūtama iesācēja roka, bet tāda, kas ar laiku var gūt ievērojamu meistarību, ja vien nepietrūks vaja-

dzīgās gribas. Un tiešām — Pēterā Ērmaņa vārds nezudīs no latvju rakstniecības vēstures. Ērmanis ir pierādījis savas augšanas spējas. Darbs atrasisi viņa talantu.

Pirmajai atzīstamai prozas grāmatai sekoja otra: stāsti Lietuvēna laikā (1922). Šis krājums zīmīgs ar to, ka tajā tēlots pasaules kara un revolūcijas baigais laiks.

Turpmākās Ērmaņa prozas grāmatas iznāca šādā kārtībā: miniatūras Cīņas un uzvaras (1923), stāsti Atraidītie un izredzētais (1928), stāsti un stāstiņi Gaidītāji (1935) un stāsti un tēlojumi Satikšanās (1936). Visas tās veicinājušas Ērmaņa labo rakstnieka slavu, liecinot par nepāšaubāmu progresu.

Periodiskos izdevumos izkaisīti Pēterā Ērmaņa jaunākie stāsti: Nebij mēnesnīcas, nebij ziedu (Daugava 9, 1938) un citi.

IV

Pēteris Ērmanis savos prozas sacerējumos galvenā kārtā tēlo lauku ļaudis un lauku dzīvi tās vienkāršā un rāmā plūdmā. Lauki viņu dziļi ietekmējuši, jo viņš tur pavadījis savu mūža lielāko daļu. Viņš tos pazīst un mīl.

Ērmaņa stāstos un tēlojumos redzam veselu virkni dažādu raksturu. Rakstnieks tos rādījis īsos, skaidros zīmējumos, sniedzot atsevišķas epizodes no viņu dzīves gaitām. Te viņam ievērojams palīgs ir labas novērotāja un iejušā nāš spējas. Ne katram tās dotas tādā mērā, kā Pēterim Ērmanim. Šīs spējas tad nu viņam atļauj tēlot dažādus ļaudis un viņu dažādo pasaules redzēšanu. Dažos gadījumos atsevišķs īss stāsts, tēlojums vai miniatūra ietver bagātu tēlu galeriju, un varam tikai pabrīnīties, cik lielu dažādību rakstnieks varējis sniegt nedaudzās lappusēs. Tā, piem., miniatūrā Naktsmājas Bērslapos mūsu priekšā iznirst skopulīgais Bērslapu saimnieks, kas par naktsmāju pieprasa nesamērīgi augstu maksu; Vizulu Zelma, kas precēdamās ne mīlestības, bet goda un mantas dēļ, no romantiskas meitenes izaugusi par dzīves realisti; ļaunās izsmējējas Karlīna un Krista, kas priecājas par aklās vecenītes nevarību un nelaimi, viņu arī visādi kaitinādamas; dvēselīgais Jūļa tēvs, kas pēc četrdesmitpieciem gadiem vēl glabā pirmās mīlestības gaišās, apgarotās jūtas,

kaut dzīvē uzskatīts par pavieglu; bārenīte Rozītes Milda, maiga paklausīga meitene, kas mīl Poruka un Saulieša dzejas; kolportiers Kaikas Jānis, kas pēc Bērzlapos redzētā vairs nenožēlo savu pirmo mīlestību uz Vizulu Zeltu.

Lauku ļaudis to kuplā dažādībā tēloti arī citos prozas darbos. Tēlojumā Ceļa gabals (krāj. Satikšanās) skatām pašiedomīgo lauku saimnieci Elekšieni, lauciniecisko precinieku Zilēnu, bramanīgo balamuti Luizeri un vairākus citus. Paveņas arī lappules no viņu dzīves. Vēl lielāka raksturu bagātība attēlota skumju noskaņu cauraustajā stāstā Gaidītāji. Bildzeres piestātnē pirms vilciena pienākšanas satiekas apkārtnes ļaudis. Tur „svarīgā žestā pieturēja, pasmagi izrausās no ratiem“ paresnā, cienīgā Dzērvju saimniece. No citiem viņa atturas cienīgā vēsumā, atbild tikai pēc brītiņa klusēšanas. Viņa ir lepna un pašapzinīga. Atbraukusi sagaidīt meitu, no kuņas precībām gaida lielas lietas. Dzērvju saimniecei pretējs raksturs — „mazs, nabadzīgs saimnieciņš“ Skripstiņš. Viņš atbraucis sagaidīt dēlu, „runāja lēnītiņām, vienmuļi sāpīgā tonī“. Viņam nav lepības, tikai klusas zemes rūķa ilgas, pazemība, lēnprātība dvēselē. Nesagaidījis dēla, „Skripstiņš paplēta rokas, tad sažņaudza tās, un viss, ko viņš pašlaik jūta, izlauzās klusā, bet grūtā vaidā: nav!“ Gaidītāju pulkā vēl redzam divas jaunavas: „viena šmaugāka, tumšmate un tumšace, mierīga, reti iebilzdamā pa kādam lēnam teikumam, pāris reizes mazliet pasmaidīdama; otra mazāka, graciozāka, tumšdzelteniem matiem, brūnām, smejoši dzīvām acīm.“ Otrā „čaloja vienā gabalā, reizēm klusi iegavilēdamās, reizēm kā mīlinoties pieglauzdamās lielākajai klāt.“

Tās — Marga un Ķirsišu leva. Jau nedaudzas rindas rāda, ka pirmā no tām klusāka, bet dziļāka, otrā toties kustīgāka, bet jūtās gaisīgāka. Dzīves prieku pauž Svinnis. „Viņš nāca svilpodams dziesmu par melderu meitiņu“ un „atkal smējās plati un sirsnīgi,“ kaut nebija vairāk kā brāļa jaunsaimniecības rentētājs. Aizejot no pietātnes, viņam likās, „it kā šis zaļi sārtais vakars kā liels laimes vilnis iešūpotu viņu un tā līdzgājēju savā maigumā.“ Tāpat gaišu pasaules redzēšanu pauž Ezerzāles jaunkundze. Viņa neskumst, ka pārskatīšanās dēļ atbraukusi nepareizā virzienā un ka nav naudas atpakaļtikšanai. Viņa pat smejas savā neveiksmē: „Man laikam nav, kā saka, dāvanu uz bēdām, tāpat kā dažs nevar iemācīties klavieres spēlēt vai dejot.“ Aiz iznesīgas ārienes slēptu garīgu tukšumu redzam studentā Edgarā. Ērmanis viņu apzīmē par daiļvalodīgu un viņa laipnības saldenumu par nesirsnīgu. Nesimpatisks liekas arī Uldis Zvāgulis, kurš „atņirdza zobus laipni domātā, diezgan paglupā smaidā,“ noliekdamies pie rokas nākamai sievasmātei, vai arī sākdamis svinīgi skaidrot savus apšaubāmos nolūkus, pat roku pieliekdamis pie krūtīm.

Kāds cits piemērs (stāstā Lietainā rudens svētdiena): „Viņi visi trīs sēdēja šaurajā ēdamistabā pie galda: braši noaugušais, bet stūrainais un smagais Ēidis, blondu, gandrīz baltu galvu; paslaikā, bet nu jau pamazām apaļojošā Kristīne, kupla tumšmate (viņa neatzina zēngalviņu), lielām, melnām acīm un taisnu degunu; sausā, ne visai slaidā Marta, apcirpta šatene, pelēki zilām acīm, mūžam kā apvainotām, kā skumjās savilkām lūpiņām.“

Meistarīgi uzrakstīts ir arī tēlojums Ceļa bied-

rene. Vienkāršas lauku sieviņas Kurmīšu Lienītes stāsts paver veselu dzīves ainu un cilvēku notēlojumus. Līdzīgus piemērus Ērmaņa stāstos, tēlojumos un miniatūrās atradīsim daudz.

Bet Ērmaņa darbos ir arī vietas, kur personas palikušas it kā nepabeigtas, pusceļā, darbība aprauta. Tāds nepabeigts tēls ir aktrise Benita Sūna (stāstā Atraidītie un izredzētais). Viņas garīgā pasaule paliek neatklāta.

V

Pēterim Ērmanim raksturīgs tas, ka viņš mīl no dzīves atstumtās skaidrās dvēseles, kuŗas pārējā sabiedrība nesaprot vai pat tiesā. Rakstnieks tās tēlo ar maigu līdzjūtību, parādīdams viņu pozitīvās un cildenās rakstura īpašības, tām pretim nostādīdams brutālu varu, aukstu saprātu, nežēlību. Ar krītamo kaiti slimojošais kareivis Jēkabsons pacietīgi sagaida pierieni, ko tam netaisni piespiež krievu virsnieks, uzskatīdams slimo par simulantu. Un nevien pacietībā, bet arī mīlestībā viņš ir stiprs un skaidrs: katru dienu nosūta uz dzimteni vēstuli sievai, pilnu maigiem uzmodinošiem vārdiem; pat tālā svešumā viņš nemeklē citu sievieti, domādams vienīgi par savu gaišo, labo sievu tālajā dzimtenes sētā (miniatūrā Svešumā). Dīloņslimā, darba nespējīgā, tikko jaunavībā izplaukusī meitene Elza pacietīgi panes brāļa, Sviķu saimnieka dusmas, pat to, ka viņu beidzot novieto kalpu galā. Viņas draugs ir labsirdīgais Jāņa tēvs, ar godu sagaidījis sirmu vecumu un nespēku, bet tagad pat uz pirti neaizvests, nepaēdināts, nosviests kā nolietota un visiem nevajadzīga lieta. Klusi viņš dzīvo un klusi arī mirst (miniatūrā Rudens svētteika).

Ērmanim dvēselīgi tuvi arī savdabīgie meklētāji, kas neieklaujas parastajā ritmā un cenšas izrauties labākā,

skaidrākā dzīvē, ideālisti, vientuļīgie sapņotāji, dzīvē klusi, bet dvēselē un domās jūtu un atziņu bagāti. Dzīve tos bieži vajā, nospiež kā neatvairāms grūtums. Šiem meklētājiem īpaši smagi elpot kara un revolūcijas baigajos apstākļos. Tie labāk vēlētos aizvērt acis un nekā neredzēt un nedzirdēt. Bet dzīves īstenība ir citāda: tā nežēlo neviena. Tā rodas kontrasti starp divām pasaulēm — ārējo un iekšējo, dzīves tiešamību un sapņiem. Briest cīņa, un te Ērmanis parādās kā labs dvēseļu un pasaules pazinējs un tēlotājs. Bet Ērmana skaidrības meklētāji nenoved cīņu līdz galam; tie paliek savu ideju un sapņu pasaulē vai aiziet bojā. Viņi ir par vājiem, lai gūtu pārlicinošu uzvaru.

Lēnas un sapņainas dabas ir Edvarts Viksna (stāstā Edvarts Viksna). Klibs un slimīgs, no ārējās pasaules pilnīgi nesaprasts, viņš iedziļinās grāmatās un laikrakstos, tur gūdamis garīgu veldzi. Svešs apkārtnei, par pavieglu uzskatīts, viņš apreibst dzejas un sapņu zeltaini vizošajos vilņos. Pārdomas un sapņi ir viņa dzīves galvenais saturs. Viņš arī dvēselīgi iemīlas un ir laimīgs savā klusajā mīlestībā. Bet pēc apprecēšanās ar iemīlēto sievieti nāk sāpīga vilšanās: sieva viņu pievil ar citu. Arī viņa nav dvēselē skaidrā vīra sapratēja. Sākas klusa cīņa, un šajā cīņā par savu godu un mīlestību Edvarts paliek nevarīgs. Viņš nolemj atsacīties un mirt, lai tādējādi pārcirstu sāpīgo dzīves mezglu. Savā ziņā tā ir varonība, bet tomēr — glēva varonība. Ne katru reizi atsacīšanās ietver cildenuma pazīmes, sevišķi, ja iet runa par neglītu viltību.

Atsevišķi jāmin Stāsts bez virsraksta. Te ideā-

lisms iemiesots plānprātiņā Robertā Vītiņā, kas tāds kļuvis pēc baiga ugunsgrēka, kuŗā pazaudējis savus tuviniekus. Krusttēva Jāņa Baltbērza meitai Mirdzai tuvojas pašiedomīgais, morāliski neatbildīgais Marģers Benders, lai Mirdzu iegūtu un pēc tam pamestu savam liktenim, kā to darījis ar daudzām citām jaunavām. Vītiņam riebļ Bendera zemiskās iekāres, un, lai Mirdzu pasargātu skaidru, viņš naktī uzbrūk savam ienaidniekam, bet nejaušības dēļ nosit Mirdzu. Blakus cildenam vēlējumam te redzam dziļu traģiku: ne arvien uzvar pozitīvie spēki. Neparēdēti apstākļi salauž labākos cilvēkus.

Liekas, ka šo savādnieku, vientuļo sapņotāju un ideālistu dzīve slīdētu it kā rudenīgā, apskaidrotā rāmumā, kur vētra zaudē savu balsi un saules kvēle nevar nogurdināt. Pakļauti savu neparasto domu varai, tie it kā aizmirst ār pasauli, dzīvo šaurā, pašu veidotā lokā. Te nav asu sāpju, nav arī varena prieka mirdzēšanas. Ir tikai savāda, dedzinoša kvēle, pieķeršanās lietām vai nodomiem. Jēkabs Raišiņš paiet gaŗām skolas biedru priekiem, vēlāk mīlai, pasaules kaŗam un Latvijas dzimšanai. Viņš ir tikai vērotājs, ne tiešs līdzdzīvotājs. Savus vērojumus Raišiņš ietver korespondencēs, kuŗas nosūta laikrakstiem, korespondenta darbā razdams apmierinājumu un dzīves uzdevumu (stāstā Korespondents). Kādā citā vietā (stāstā Mana nelaime) iepazīstamies ar sievieti, kas lietas mil pašu lietu dēļ. Viņa kļūst par teātra garderobisti, lai būtu kopā ar dažādiem tēriem, kuŗam katram ir sava īpatna dvēsele. Būdama pārdevēja gatavu apģērbu veikalā, viņa redz, cik nevienādas var būt cilvēka un tērpā dvēseles. Ikvienā tērpā viņa atrod dvēseli, kas pra-

sās pēc līdzīga valkātāja. Bet sabiedrība nesaprot šo savādnieci, kas pazīst lietu burvību, kas prot šķīrot tērpu un cilvēku dvēseles. Viņai sapratējs liekas vienīgi dzejnieks apnēsātā mētelī.

Savādnieks ir arī Edgars Lapenieks (stāstā Slāpes). Viņš grib sevī apvienot jūteklīgo ar dvēselīgo, kaislību alkas ar apgarotu mīlu. Nemiera, meklēšanas un šaubu māks viņš iet cauri dzīvei, tvīkst iekšējās slāpēs, bet sievietes tam aiziet garām, lai savu mīlu dāvinātu tiem, kas to ņem droši. Lapenieks ir meklētājs, kurš sadeg iekšējās ugunīs, ārēji kluss, bet dvēselē bangains. Viņa degsme paliek apslēpta, tikai viņam vienam zināma.

Tāpat nesaprasts un atstāts, viens savos sapņos un ideālismā paliek Jānis Aile (stāstā Trīs izrādes). Viņš „reizēm klusi maigs kā tēvs, reizēm viņā arī kas no mātes cietības, no viņas it kā neapmierinātās taisnības un ticības meklēšanas.“ Jāņa šķietamā vājība ir teātra mīlestība. Šī mīlestība viņu noved līdz mazievērojamas aktrises Ellas Spāres pacelšanai dievišķības spožumā. Jānim liekas, ka „te uz Cirkšļu biedrības mājas skatuves pašlaik staigā, runā, raud un smaida pati mirdzošākā, svētākā sievišķība, pati skaidrākā mīlestība. Pati vajātā patiesība un taisnība sievietes veidā.“ Jāni „aņņem kā jauna, spilgta gaisma, kāda viņam nekad nav spīdējusi.“ Bet šai sajūsmai drīzumā seko atplūdi, rūgta maldīšanās. Jānis aizbrauc uz kaimiņu pagastu, lai noskatītos to pašu izrādi un tās pašas aktrises tēlojumu. Viņam sāk likties, ka Ellas Spāres spēle kļuvusi „tāda kā vasaras diena, kur lāga saules nav.“ Trūkst agrākējā daiļuma. Vēl stiprāku triecienu viņa sapņiem dod trešā izrāde. Paveras īstenības smagi pelēcī-

gais aizkars. Ideāli iemilētā aktrise kļūst aizvien svešāka, salkanāka un pretīgāka. Jānim liekas, it kā viņš „no augstiem šūpojošiem ratiem būtu iegāzies lipīgos riebiņos grāvja dubļos.“ Ar smagu sirdi viņš atgriežas mājup. Zudis mirdzums ap Ellas Spāres ideālizēto personu. Zudusi arī kādas meitenes sirds: Dravnieku Biruta, kas tik sirsnīgi un neatlaidīgi meklējusi viņa draudzību, aiziet ar citu, atzīdama Jāni Aili par vientiesīgu lauku maniaku, „kas aktrisē meklē sievišķību, augsto un mūžīgo,“ tāpēc galu galā nav nekas sevišķs. Arī Ellai Spārei viņš nav vairāk kā sapņotājs un lauku puisis.

Ar „tādu kā tukšumu sirdī, bet puslīdz skaidru galvu, skaidrām acīm“ Jānis Aile atgriežas no sava sapņojuma. Viņam liekas, ka Ellā Spārē no dievišķīgā sievietības augstuma nekas nav palicis pāri. Viņš ir maldījies, izsapņojis vienu sapni. Stāstu noslēdz zīmīga atziņa: „cilvēku iedomas nāk un zūd un mūžam mainās māņi un skaidrība.“

Skumja liekas provinces pilsētiņas grāmattirgotāja Pāvila Rubeņa dzīve (stāstā Lilija Vālodze). Piecdesmitotrajā mūža gadā viņš patieso mīlestību pazīst tikai pēc grāmatām, grib to izbaudīt īstenībā, bet piedzīvo rūgtu vilšanos: zaudētā jaunība nav vairs atgūstama. Veltīga paliek viņa „saldi rūgtenā mīlestība, vienota ar nepatīkamām un tumšām nojautām.“ Pāvila Rubeņa mati kļuvuši sirmi, bet vēl arvien viņš gaida, „ka dzīve tak reiz dos kaut ko, ko līdz šim nav devusi.“ Vēl arvien viņā ir daļa romantikas.

Skumji rudenīgs rāmums apmirdz dzejnieku Andreju Kalvu (stāstā Vecais dzejnieks). Viņš atceras savu jaunību, kad bija „kā jauns cirtējs mežā rīta

svaigumā, kam darba smagums prieku dara,“ atce-
ras savu slavu un pirmo kautro un arī vienīgo mī-
lestību. Redz tagadni, kur pats sev liekas „kā no-
guris dubļaina rudens ceļa bridējs, kas netiek un
netiek uzkalnā, kur vieglāka, sausāka iešana.“ Uz-
mācas vientulības tumsa un grūtums. Mostas žē-
lums par jaunības dienu mīlestību. Jaukumu dod
vienīgi atmiņu gaišums. Un tomēr arī rudenim ir
savs skaistums.

VI

Kā pretmetus cietējiem un sapņotājiem Pēteris Ērmanis rāda dzīves realistus, kas savu patieso nelāgo raksturu slēpj aiz šķietamas gudrības maskas vai nākotnes cerību gaidāmās piepildīšanās. Tie nav cīnītāji, kas ar skaidru skatu raugās uz priekšu, veidojoties paši un veidojot citus, nav noitektas, stingras personības ar pozitīviem pasaules uzskatiem. Tie atgādina nezāles tīrumā, kas nevienam arājam nedara prieka. Viņi ir lielbnieki, patmīli, sevis pašcildinātāji. Reizēm mīl izvīrzīties sabiedrības virspusē, tēlodami sevī iespējas, kādu tiem nemaz nav, savu nevarību vai pat mulķību slēpdami aiz skaistiem, izmeklētiem vārdiem. Patiess cilvēku pazinējs viņos redz garīgu tukšību, zemu instinktu varu, dižošanās un brīvas dzīves kāri.

Šādus raksturus Ērmanis nemīl. Viņš tos rāda tumšās, nesimpatiskās krāsās, viņu īstenai dabai likdams parādīties tiešā darbībā. Viņš tos netiesā, palikdams tikai asa novērotāja lomā. Un tomēr — Ērmaņa zīmējumi atgādina skarbus pātagas cirtienus kailā miesā, atgādina, cik daudz vēl mūsu starpā atmetama ļaunuma, cik daudz vēl jāmacās, lai mēs kļūtu īsteni cilvēki ar skaistām, atklātām domām, vārdiem un jūtām.

Viens no iezīmīgākiem reālības tēliem Ērmaņa darbos ir Konrāds Daglis (stāstā Dagma karjera). Viņa dzīves mērķis ir ar ārēju godīgumu un ideā-

lismu pacelties pāri citiem, dzīvot uz citu rēķina, spīdēt citu priekšā. Viņš nemīl darbu, bet mīl ērtus dzīves apstākļus. Viņš nav ideālists, bet ir patmīlis un karjerists. Daglis atgādina sārtu, spožu ābolu, kas aiz gludās virsmas slēpj tārpā izēstu vidu. Zināms daiļvalodīgums Daglim pašķir ceļu uz panākumiem. Bet šie panākumi nav ilgi: atklājas dažādas nebūšanas Dagma darbībā, viņš zaudē labo slavu un kļūst par apsmieklu ļaužu priekšā. Viņa godīgums un ideālisms izrādās neīsts. Lai izbēgtu tiesas sodam par svešas naudas piesavināšanos, Daglis simulē vājprātību. Te viņam palaimējas, bet nelaime nāk citur — kādas sievietes veidā. Daglis krīt, un viņam nav izredzes vēl kādreiz pacelties augšup. Kā uzvarēts viņš aiziet no cīņas lauka. Viņa tēls ir it kā brīdinājums: neizaicināt likteni. Neizlikties par to, kas patiesībā neesam. Necensties dzīvot uz citu lētticības rēķina. Nekas pasaulē nepaliek bez atmaksas. Visam ir savs mērs un laiks.

Zaudētājs dzīves sūrajā cīņā paliek arī Melderis (stāstā No tālām dienām). Viņš beidzis apriņķa skolu, bijis kādas tirdzniecības firmas aģents, bet dzeršanas dēļ pazaudējis īsteno ceļu, visbeidzot kļūdams par puisī pie lauku saimnieka. Meldeņa sirdī „allaž dedza rūgtums par zaudēto labo dzīvi.“ Viņš cer uz revolūciju, pamet sievu un bērnus un kļūst no vienas vietas uz otru, nekur tomēr neatrazdams apmierinājuma. Viņa dzīve noslēdzas Kaukāzā, lielā trūkumā.

Tai pašā stāstā tēlotais Indriķis arī ir reālības cilvēks. Dzīvē netikdams tālāk par lauku strādnieku apstākļiem, viņš sevi apreibina pašcildināšanas melos un „nebijušas spožas pagātnes atmiņās.“

Viņa sejā allaž ir augstprātīga, cienīga izteiksme, un „viņš gāja tik staltā gaitā, ka likās, nupat, nupat klups pār kādu akmeni.“ Par savu pagātni Indriķis stāsta brīnumainas lietas, bet šajos stāstos nav patiesības: tur ir tikai neticami izdomājumi. Ļaudis tam arī netic, pa laikam Indriķi uzskatīdami par pavieglu lielībnieku.

Nepārprotami dzīves reālisti ir Kļavkalns (stāstā Kāzu diena) un Jēkabs Šteinbergs (stāstā Saimnieks). Pirmais no viņiem — baudītājs, otrs — varaskārs, visām politikām izkalpīgs gars, nenoteikta pasaules uzskata cilvēks.

VII

Kā jau iepriekš minēts, Pētera Ērmaņa darbos redzamu vietu ieņem m i s t i k a. Bet Ērmaņa mistika ir bez baiguma, it kā izlīdzinoša, uzplūst kā lēna vasaras vakara vēsma. Zūd plaisa starp dzīvajiem un mirušiem; tie satiekas kā vienas pasaules būtnes, gan draudzībā, gan mīlestībā, lai pēc tam katrs ie-nirtu savā pasaulē — dzīvē vai aizmūžībā. Kad Ilze, skumjās par nepastāvīgo mīlu, nonāk kapsētā, lai brītiņu pastaigātos un tādējādi nomierinātos, viņa satiekas ar sirmu vecīti, runājas ar to. Vecītis pastāsta, ka viņa mājas ir pie mīlā Dieviņa, ka viņš šodien gājis atriebties savai dēlasievai, kas to noin-dējusi, bet beidzot tomēr piedevs. Visa šī savādā tikšanās norisinās bez uztraukuma, it kā cilvēks būtu saticis cilvēku, it kā satikušies viena pagasta ļaudis. Un Ilze atgriežas mājup bez rūgtuma un naida (stāstā Bālā vizmā, krāj. Atraidītie un izredzētais). Kādā citā vietā — tēlojumā Vasaras svētku veļi (krāj. Satikšanās) dēls satiekas ar mirušiem vecākiem un brāli. Viņš ienāk istabā un redz — viņi visi sapulcējušies pie galda un ir tādi pat kā senās dienās, mīli un labsirdīgi, visu labu vēloši. Nekas nav mainījies, un dzīvajam nav ne mazāko bailu no mirušiem. Stāstā Balāde (krāj. Atraidītie un izredzētais) skatām vizuālu redzējumu — veļu kāzu braucienu melnos zirgos un kāzas lauku sētā. Kāzas nekad nevar notikt, jo jaunā meitene, jau stāvē-

dama pie altāra, arvien atsakās laulāties ar neglīto, kaut bagāto ligavaini. Starp mirušiem iejūk dzīvais, un viņus salaulā ar nelaimīgo meiteni, jo viņi viens otru mīl. Dzīvais atgriežas īstenībā, bet meitene izgaist, lai aizietu velu valstībā, atpestīta no kāzu brauciena ik rudeni, lai atrastu mīlamu ligavaini. Visu šo mistisko redzējumu pamatā likta cildena doma — mīlestība nezūd arī pēc nāves, tā spēj vienot visas pasaules.

Skatu pēcnāves dzīvē Ērmanis met tēlojumā Viņā pusē (krāj. Satikšanās). Ugunsgrēkā apdegušais uz brīdi ienirst aizmūžībā, satiekas un runājas ar mirušo dvēselēm, lai pēc tam atgrieztos dzīvajā pasaulē, t. i. nāktu pie samanas. Viņš dzird nelaikā mirušu dvēseļu stāstus, redz tās nelaimīgas arī pēc atraisīšanās no miesām. Divi pašnāvnieki — vīrs un sieva — nevar aizmirst savus raudošos bērnus, kas bijuši klāt traģiskā brīdī. Viņi jauž, ka šīs mokas tos nekad neatstās. Un ar varenu spēku viņos atgriežas dzīvības alkas — „Svēta ir dzīvība. Tikai tagad es to īsti sāku apjaust. Un es viņu varēju tā aizsviest. Ak, kaut man šē tiktu piešķirti no jauna desmit to grūtāko mūžu! Tikai dzīvot!“ — Šos vārdus saka sievietē, kas apņēmībā sevi raidījusi nāvē. Bet ir jau par vēlu, jo nav atgriešanās no dvēseļu valstības. Liekas, ka rakstnieks gribējis brīdināt visus tos, kas savu dzīvību novērtē vieglprātīgi. Dzīvība ir svēta. Tā jāsargā. To nedrīkstam noniecināt. Tikai dzīvības spēks ir visas pasaules saturētājs un veidotājs.

Citādāka rakstura mistiku atrodam stāstā Slep-kavība (krāj. Atraidītie un izredzētais). Te gars it kā miegā atrāvies no ķermeņa un nokļūst svešās

vietās, izsauc noslēpumainus notikumus un pēc tam atgriežas atpakaļ. Kad Irma diviem puisiem pēc kārtas apsola vienādi karstu mīlestību, žurnālista Vaivarāja gars tver revolveri un nošauj viltīgo meitu, kas, būdama nemīlamā vīra sieva, grib piederēt mīlamam mīlākam. Te nav piedošanas, kas tik raksturīga Ērmaņa darbiem. Te ir a t m a k s a ļ a u n a m, p e l n ī t s o d s. Baigus paredzējumus pauž stāsts Vīrs ar rētaino vaigu (krāj. Atraidītie un izredzētais). Pirms liktenīgiem notikumiem Felikss Osis arvien satiekas ar svešu vīru, kuŗa seju no auss līdz pat mutei šķērso rēta. Un viņš zin, ka pēc šīs tikšanās nāks nelaime. Un tā arī nāk — aplaupīšana, apcietināšana un gandrīz nāves sods, līgavas nāve, vilciena katastrofa. Osi no mistiskām bailēm atsvabina vienīgi svešā vīra nāve, nejauša, zem automobiļa riteņiem. Abos šajos stāstos ir kaut kas no okultisma.

VIII

Pēterā Ērmaņa darbos, kā prozā, tā lirikā, ļoti svarīga ir ciešanu problēma un tās nostādījums. Rakstnieks sāpes neuzskata par nenovēršamu ļaunumu vai likteņa nolikumu: arī tām ir atrodams izlīdzinājums. Gaišā svētlaimē cilvēks piedod un aizmirst, saprot un attaisno. Tā viņš tuvojas Dievam un mūžībai, paceldamies pāri reālībai. Atsacīšanās ir cildenuma pazīme. Ciešanas apskaidro. Abas tās reti kopā, tāpēc pasaulē tik maz dvēseles gaismas. Blakus ciešanu problēmai Ērmanis pieskaņas arī labā un ļaunā problēmai. Eņģelis Gabriēls saka uz levu, kad viņa viena stāv pie Kristus silītes, sāpju nomākta un apskaidrības meklēdama: „No tiem, kuŗi viņa pēdās grib iet, viņš prasīs, lai visu, it visu atstāj: tēvu, māti... Jā. Pats uz savu māti viņš teiks: sieva, kas man ar tevi.“ Eņģelis Gabriēls arī saka: „Nebīsties. Jā, viņš savienos Ābelu un Kainu un būs tas, par kuŗu tu prasīji tam Kungam. Bet šā jaunā dievcilvēka nemiers būs skaidrs un tam nebūs tumsas. Un arī mātes svētumu viņš mīlēs.“ Un leva ir laimīga, ka atradusi jauno Izlīdzinātāju (miniatūrā Sāpes un apskaidrošana). Un tā Kristus mūžīgā gaišumā Ērmanis apvieno labo un ļauno, ciešanu devēju un mierinātāju, sāpes un jaunas ticības devēju.

Labais un ļaunais, gaisma un tumsa — šīs problēmas jau no seniem laikiem nodarbinājušas daudzus

domātājus un rakstniekus. Ērmanis šīs problēmas pa laikam mēdz atrisināt no kristiānisma viedokļa, starp labo un ļauno nostādot Jēzu Kristu kā izlīdzinātāju, kā patiesības un dvēseles miera devēju. Vispār Ērmaņa darbos reliģiskie motīvi izbīdīti redzamā vietā, un Kristus apskaidrotā personība, gaišais miers un visupiedodošā mīlestība viņa skatījumā iegūst cildenāko paraugu. Ir arī reizes, kad Ērmanis nepiemin tieši Kristu, aprobežodamies vienīgi ar to, ka tēlotās divu pasaulu cīņas iznākumā ļauj uzvarēt gaišai. Savādnieks, kluss un gaišs ir Alfrēds Ezers (miniatūrā Maijas uzvara). Ar nabagiem viņš jūtas kā ar piederīgiem, un vismīlas un kristiānisma filozofija ir viņa dzīves stūrakmens. Izceļas cīņa. Vienā pusē stāv ideāls tēls, Ezera garīgā līgava Maija, otrā — tumšas kaislības apņemtā, reālā Antonija. Ezers svārstās starp viņām abām, jo katrai ir sava pievilcība. Šīs cīņas iznākumā redzam Maijas, resp. garīgās pasaules uzvaru. Ezers, traukdamies pakal Maijai, izlēc pa logu un nositas. Brīvs no zemes saistībām, viņa gars varēs atrast savu garīgo līgavu un savienoties ar to mūžīgā saskaņā.

Divu pasaulu cīņa samērā spilgti attēlota stāstā Mākoņu cilvēki (krājumā Gaidītāji). Vienā pusē stāv saimnieces stāvokļa tīkotāja Īda un gribā vājšais saimnieks Roberts Liksna, otrā — nepieaugusi, labirdīgā cietēja Ilzīte. Starp viņiem kā cīņas objekts izvirzīta garīgi sasīrgusi Liksnaš sieva un reizē arī Ilzītes māte. Ilzītei sāp, ka tēvs, Īdas pierunāts, māti grib ielikt slimnīcā, lai pēc tam dotos jaunā laulībā. Kad vedēji ar māti dodas tālajā ceļā, no kuŗa nav gaidāma atgriešanās, Ilzīte visu acupriekšā ielēc

upē. Viņas traģiskais solis rada negaidītu iznākumu: viņu pašu izglābj, no dabūtā spēcīgā pārdzīvojuma māte kļūst vesela, un mājās atkal sākas agrākējā saskanīgā dzīve. Cildenais uzvarējis zemisko, patmīlīgo. Labais uzveicis ļauno.

Arī skaudība ir daļa no ļaunā, kas reiz un ikkatram sniedz rūgtu atmaksu. Miniaturā Skaugi redzam Mocartu jauki muzicējot debesu Paradīzē, bet viņa slepkavu Saljēri stāvot ārpusē un mocoties nejaukā sāpēs un skaudībā. Šajā miniaturā Ermanis atrod izlīdzinājumu arī sāpēm. Kristus apbēdinātam ērgelniekam Lambertam saka: „Tā ir mūsu maigā sirds lirika, kas mums liek ciest arī šē. Bet sāpes jau tomēr ir tik saldas un skaistas.“

Savrūp nostādams nelielais stāstiņš Svešinieks un naidīgie (krājumā Gaidītāji). Gaŗkūlu ļaudis dzīvo nesaticībā, cits citam uzbrukdami un ķildodamies. Ziemassvētku sestdienas vakarā šajās mājās ierodas kāds ceļinieks un līdz ar viņu arī saticība un lēnprātība. Visus pārņem savāds, bet ne baigs mulsums, un „jauna gaisma bija sākusi margot pelēkajās meža likuma mājās.“ It kā šķietamā sanitārā Būmanī autors atstarojis Jēzus Kristus cildeno personību. Kristus nav minēts tieši vārdā, bet neapšaubāmi sajūtama viņa klātbūtne.

IX

Pēterā Ērmaņa prozas darbos samērā spilgti izteikta arī piedošanas ideja. Tēlotie cilvēki atsakās un piedod, lai tādējādi kalpotu cilvēcībai, kādam ideālam, kaut arī šī piedošana būtu saistīta ar smagām ciešanām un psihiskiem pārbaudījumiem. Ļaunumu atmaksāt ar ļaunumu var tikai ļauns cilvēks. Īstens cilvēks to nedarīs. Ļaunais darbs pats atmaksā savam darītājam un te nav vajadzīga cita atmaksa. Arī Jēzus Kristus piedeva saviem ļaundarjiem, kas viņu apsūdzēja un nodeva moku pilnai nāvei. Stāstā Bālā vizmā (krāj. Atraidītie un izredzētais) vecais Virsis dziļā saprašanā un atzišanās piedod savai vedeklai, kas to nonāvējusi ienaida aizrautībā. Viņš redz viņas neapklusināmo sirdsapziņas nemieru, un viņā iedegas spoža atzišanas liesma un viņš zin, kas jādara: jāpiedod. Gaišs un piedodošs rudens mēnesnīcas miers apņem arī Ilzi, ko pametis iemīlētais draugs. Kā apskaidrota viņa aiziet no kapsētas, samierinājusies ar dzīvi un likteni. Nav vairs sēru, ne ienaida, ne nāves domu.

Atsakās un piedod arī Jūlijs Irbenieks (miniatūrā Jūlijs Irbenieks, krāj. Cīņas un uzvaras). Viņš svētī savas līgavas Birutas un sava brāļa Kārļa jauno, dedzīgo mīlestību, lai viņu laime kuplāk uzziedētu. Pats viņš patur Kristus mīlākā mācekļa Jāņa visu gudro mieru un vieglu sirdi, ka divus darījis laimīgus, ka dabu atdevis dabai. Viņš nepazīst ne skaud-

ras greizsirdības, ne kvēlas vēlēšanās paturēt to, ko tam būtu tiesība paturēt, ne spīts, ne ienaida. Visu piedodošs, dziļi cilvēcīgs un saprotošs, viņš atsakās no mīlestības, lai to ņemtu citi. Un tomēr — viņš ir laimīgs. Citu laime nav šķērslis viņa paša laimei. Viņš ir pacēlies pāri savām personīgām vēlēšanām.

Ir arī reizes, kad Ērmaņa cilvēki pārestību atmaksā ar vienaldzību. Sirdsšķīstās Lidas Egles iecerētais Jānis Sudrabs apprecas ar turīga Pēterpils pilsoņa meitu, atstādams kluso lauku meiteni savam liktenim, aizmirsis doto solījumu. Tikai pēc diviem gadudesmītiem, kad sieva mirusi, viņš atceras pirmo mīlestību un grib to iegūt uz visiem laikiem. Lida izcīna varenu dvēseles cīņu, grib piedot, un tomēr — viņa atsakās no laimes, jo ir par lepnu, lai arvien justos tā, kuŗu var atstāt un pievilt. Viņa grib palikt viena, lai nebūtu jāpadodas. Žēlastības lūgumam viņa pretim stāda vienaldzību un atsacīšanās spēku (stāstā Sieviete ar trīs dzejoļiem, krāj. Atraidītie un izredzētais). Zināmā mērā tas ir stipras sievietes paraugs, kādu Ērmaņa darbos nav daudz. Ērmanis nav sievietes-uzvarētājas tēlotājs. Viņa simpatijas vai antipatijas saistītas citādos raksturu attēlojumos.

X

Pēterā Ermaņa pozitīvie varoņi ar maigumu iekļaujas dabā un visumā. Tie nav būtiski izpratēji, tikai mīlētāji, pielūdzēji. Tos apstaro it kā kāda tāla brīnumaina gaisma. Kā ziedi atveras viņu dvēseles. „Un leva atminējās kādu rītu, kad Ābels ganīja avis strautmales ganībā. Sudrabvītoli vēl bij miglas pilni un zāle vēsa un valga. Un Ābels noliecās un skūpstīja valgo zāli, un savā baltajā mētelī un gaišsprogu matos izskatījās kā tā Kunga eņģelis. Un leva Ābela nemanīta dzirdēja, ka viņš rokas pret miglu klīdinošo sārto rīta gaišumu izstiepis klusās gaviļēs sauca: Liela un svēta un skaista ir tava zeme, ak Kungs. Pat katrs tuksneša stūris viņā ir Paradīze, jo pār visu tava Saule mirdz un viss sevī brīnumu ietver“ (miniatūrā Sāpes un apskaidrošana). Tā nav tikai acumirkliņa jūsma par dabas krāsu un noskaņu harmoniju. Tāda ir dziļa, aizrautīga mīlestība, pielūgsme, skaistuma atzīšana. Ābels skūpstā zāli, tās jaukumu mīlēdams. Viņš tur jauž arī Dieva esamību, kas nav šķīrāma no dabas. Dievs un daba viņam it kā saplūst vienbūtībā, svētumā, brīnumā. Līdz ar to atklājas Ābela rakstura maigums, būdams kā pretstats Kaina asiņainam ienaidam un cietsirdībai.

XI

Dažos Ērmaņa darbos tēlota varas ideoloģija tās brutālā izpausmē. Salti lepns un pašapzinīgs, rupju iekāru nomākts ir Kļavkalns (stāstā Kāzu diena). Visas viņa kalpones kļūst par tā mīlākām, lai pēc tam tiktu atstātas; te Kļavkalns nepazīst žēlastības. Savas gribas piepildīšana ir viņa dzīves galvenais satvars. Kādā vietā viņš izteic zīmīgus vārdus: „Drīz es valdīšu par divām lielām mājām un tad es būšu — jā, tad es būšu gan, kā viņi tais sarkanajās avīzēs raksta: pelēkais barons. Tad es tik īsti parādīšu, ko var zināšanas un neatlaidība, savienība ar bagātību.“ Varaskārs ir arī Jēkabs Šteinbergs (stāstā Saimnieks). Iekļūšana izcilākos pagasta amatos ir viņa sirdslieta. Un, lai saņemtu savus mērķus, viņš ir gatavs pārdot savu politisko pārliecību kā caralaika varasvīriem, tā vācu okupācijas varai, tā lieliniekiem, tā uzvarošai Ziemeļlatvijas armijai. Arvien būt pirmam — tas ir Jēkaba Šteinberga sapnis.

XII

Viens no spilgtākiem brutālas varas izpaudējiem bija pasaules kara un revolūcijas baigais laiks. Tas nāca ar dažādiem briesmu darbiem, asinīm un varmācību, kas ieroču rūkoņā lika apklust cilvēcībai. Cilvēka ļaunie instinkti trakoja ar nepieredzētu spēku. Zigurds Zilgalvis, no dabas dzejnieks, bij iemaldījies kara un revolūcijas mūļos, kļuvis par strēlnieku. Viņš nonāk Valmieras stacijā, kas piebāzta krievu zaldātiem. Visur netīrība, rupjas runas un izsaučieni, ņirdzoši zobi, lamāšanās un zēniska lielība, par kuŗu katrs apzinīgais nosarktu. Un Zigurdam Zilgalvim, klausoties šajā rūkoņā, liekas, ka viņš dzirdētu mežonīgu, dīvainu laika dziesmu. Viņš redz arī vēl cilvēcību apkaunojošāku ainu:

„Te, kur bijusi kur ne, šai vīriešu blākī iejuka viena sieviete. Tai varēja būt ap 45 gadiem jau. Viņai bija noplekšķējuši, noskranduši brunči mugurā un pastalas kājās un viņa bij vājprātīga. Vājprātīga, veca, netīra un riebīga. Viņa iespraucās starp kaŗeivju grupām, pacēla mazliet brunčus un stipri izķerca kādu nekītru uzaicinājumu krievu valodā.

Acumirkļi rūkoņa aprīma, visas muguras bij pagrieztas uz vienu pusi un galvas bij koncentrētas uz vājprātīgo veceni. Rupja smieklu zalve, attiecīgu izsaučienu pavadīta. Tad sākās ciniskas sarunas, ciniskas uz beidzamo ar neprātīgo, kuŗa bez jēgas at-

kārtoja visādas bezkaunības gan kustībās un žestos, gan krievu un latviešu izsaučienos. Un visi it kā pārvērtās un bij manāma līdzība, prāta vienība starp zaldātu pūli un neprātīgo. Vēlāk gan daži, īpaši vecākie krievi, novērsās un sāka savas valodas un darīšanas, bet vairums palika pie vecenes. Vēroja viņu riebīgi - spīdīgām acīm un viens reiz pat ķērās jau klāt, neskatoties uz to, ka negudrā nesa matos un uz drēbēm veselu kustošu pasauli, kas skaidri bij redzams. Visi skatījās, strīdējās, neprātīgi ar neprātīgo, un visi vienādi karsa" (stāstā Lietuvēna laikā).

Vēlāk izceļas kautiņš un saniknotie krievi vājprātīgo nosit. Zigurds Zilgalvis to neiztur; ceļasomu pamezdams, viņš izbrāžas laukā un skrien milzīgā steigā, it kā gribētu glābties no laika šausmām, līdz paguris nokrīt uz Ainažu šaursliežu dzelzceļa slieķēm. Zigurda Zilgalvja zīmējumā rakstnieks tēlojis visu to cilvēku ciešanas, kas cenšas pēc garīgas pilnības, dvēseles skaidrības un miera. Karš šos cilvēkus ieģrūž kā dūcošos dzirnavu akmeņos.

Cik tālu cilvēks var nonākt komunistiskā fanatismā, to Ērmanis spilgti rāda stāstā Trīs pie tribunāla. Dēls notiesā uz nāvi savu tēvu, kurš apcietināts vienīgi skaudīgu elementu atreibības kāres dēļ un kurš savu nelielo turību ieguvis tikai ar neatlaidīgu zemesrūķa darbu. Notiesāšanas ainā noskatās arī vectēvs, un, satraukts par redzēto, viņš nožņaudz savu dēladēlu. Komunista Arnolda Ozolciema tēlojumā ielikts daudz dzīves rūgtuma un atbaidošas patiesības. Tas apliecina Ērmaņa naidu pret komunismu. Rakstnieks nekad nav bijis šīs iekārtas piekritējs. Še pat jāatzīmē, ka kara un revolūcijas laika baigās ainas Ērmanis rāda arī vairākos

vēlākā laika sacerējumos. Būdams kara un asinsizliešanas pretinieks, viņš karu tēlo atbaidošās krāsās, asi, sāpīgi. Traģiski brīži bieži vien jāpiedzīvo arī aizmugures ļaudīm. Tā, piem., ar savu traģisko, kara šausmās dzimušo noskaņu pārsteidz stāsts Cīņa naktī (krāj. Atraidītie un izredzētais). Kādā Siguldas vasarnīcā trīs jaunavām, no kuņām viena ir akla, naktī uzbrūk no pulka atklīduši trīs krievu kareivji, gribēdami tās pakļaut ar varmācību. Notiek cīņa, un drosmīgākā no jaunavām nošauj divus uzbrucējus, bet arī pati mirst no cirvja asmeņa. Viens kareivis, vecākais un miermīlīgākais no visiem trijiem, aizbēg. Aizbēg arī viena jaunava. Paliek vienīgi neredzīgā, šausmās un nespēkā raudzīdamās aklā naktī.

Līdzīgu tēlojumu atrodam arī dažos citos stāstos. No visiem tiem dveš pretim sāpju, moku un izmisuma elpa.

Zemessargu grūtais liktenis spilgti attēlots stāstā Trīs dienas Lācī (krājumā Gaidītāji). Šaurās, nelielās Medveģa kazarmās sapulcināti ap divdesmitpieci tūkstoši cilvēku. Ēdiens nepietiekošs un slikts. Guļamvietas iekārtotas trīsstāvu nārās, „cilvēki sapsiesti cits pie cita,“ gaiss drēgns un tvaikains. Apiešanās nežēlīga: slimos neatzīst par slimiem, bez žēlastības sūta apmācībās un soda it kā par simulāciju. Parastais sods — kailas muguras pēršana, sišana līdz nesamaņai. Tā, piem., kāds „nopērtais igaunis gulēja zemē, sarāviens un nekustīgs kā mironis savā melnajā, noskrandušajā privātģērbā,“ un klusējot, „gan sašutumu, gan šausmām, gan riebumu, gan trulām bailēm, gan vienaldzību sejas šai mežonībā bija noskatījis vairāk kā pustūkstotis vīru.“

Vēlāk izrādās, ka sodītais nevainīgs, jo ir tiešām slimis cilvēks. Šādos apstākļos visi jūt tumšu smagumu, it kā bailes no dzīves.

Līdzīgs saturs arī miniatūrai Svešumā (krājumā Atsacīšanās). Ar kritamo kaiti slimojošo latvieti Jēkabsonu uzskata par simulantu un nežēlīgi peļ. Arī viņš ir zemessargs, aizsūtīts tālā Krievijas guberņā.

Še pat atzīmējams, ka stāsti par kareivju grūto likteni Medveģa sādžas kazarmās nav izdomājums: Pēteris Ērmanis, būdams zemessargs, pats tos skatījis īstenībā, pats bijis to līdzdzīvotājs. Apstiprinājumu tam atrodam Ērmaņa paša biogrāfijā.

XIII

Pēterā Ērmaņa prozas darbos rādītās sievietes iedalāmas trijās galvenās grupās: skarbās, viltīgās reālistēs, maigās sapņotājās un sievietēs, kas ir par vājām dzīves cīņai un pakļaujas ikdienas straumei. Rakstnieka simpatijas veltītas maigām sapņotājām, cietējām, dvēselīgi apgarotām ilgotājām. Tāda ir dīloņslimā Elza (miniatūrā Rudens svētteika), bārenīte Rozītes Milda (miniatūrā Naktsmājas Bērslapos), trauslā Erika (stāstā Kāzu diena). Kādā vietā Erika nosaukta par kristala meitiņu un kādā citā vietā par vieglažo ūdensmeitu. Viņas tēls tiešām šķietas gandrīz ēterisks.

Jau pirmās patstāvīgās dzīves gaitās jācieš Līdai (stāstā Līda). Viņai tikai četrpadsmit gadu, „smalka sejiņa (saulē nodegusi gluži brūna), gaišzilas vientiesīgas acis, kas bieži paveras jautājoši platas.“ Viņas tēvs ir nezināms, bet māte allaž satiekas ar viltīgiem mīlākiem, kas aiz šķietamās mīlestības slēpj vienīgi negodīgus nolūkus — dabūt naudu un to nekad vairs neatdot. Līda pati uztur sevi, pa vasarām iedama ganos. Viņai nav vajadzīga palīdzība, nav grūti pašai pelnīt maizi. Bet viņai sāt mātes lētīcība, sāt viņas dēkas ar vīriešiem, sāt arī tas, ka dzīvē tik maz īstas sirsnības un maiguma. Īsajā mūžā redzētais un pārdzīvotais „pielējis sirdi pilnum pilnu rūgtuma, un visu to atminoties meiteni pārņem tāds dzīves riebums, ka uzskrien tumša vēlē-

šanās: nemaz nebūt šitajā nejaucības pilnajā pasaulītē!" Līdai „želums par māti pastāvīgi māc krūtīs un izlīst no acīm asarās.“ Dažreiz tik smaga sajūta, ka negribas pat paskatīties uz cilvēkiem. Viss tas rāda Līdas ciešanas un viņas spraigās dvēseles kustības. Nav dzīves apmierinātības. Nav sapņu, kas piepildītos. Un tomēr arī savās ciešanās Līda nezaudē lepnumu: viņa atsakās no kurpju pāra, ko devusi viņas mātes padzinēja.

Tāpat cietējas liktens un jūtīga dvēsele dota Ilzītei (stāstā Mākoņu cilvēki). Ilzīte sāpīgi sajūt mātes gara vājību, kas tai uznākusi pēc brālīša noslikšanas. Viņa cenšas slimajai visādi palīdzēt, apkopj viņu, neskatoties uz to, ka pati ir gluži jaunas meitenes gados. Ilzītei sāp, ka tēvs novēršas no mātes, kas allaž bijusi tik laba, pieķerdamies rupjajai, padusmīgajai kalponei Īdai. Kad tēvs, Īdas pierunāts, māti ved uz slimnīcu, lai pēc tam varētu ņemt jaunu sievu, Ilzīte pār tilta margām, tieši braucēju priekšā, metas upē.

Sapņos un skumjās par bijušo mīlestību dzīvo Anna (stāstā Bēru diena). Miris viņas iecerētais Alksnīša Kārlis, un šodien viņš tiek vests uz kapiem. Anna atceras skaistākos pagātnes brīžus, nezina īsti, „ko iesākt, kādu darbu atrast, kas lai vestu darītāju atkal mierā un parastībā.“ Viņa ilgi staigā pa naksnīgajiem dārza celiņiem, laudama vaļu asarām. Anna „atmiņā pārdzīvoja vēlreiz visu: pirmo reizi, kad redzēja Kārli, tālāko pazišanos, draudzību.“ Mierinājumu viņa atrod vienīgi apņēmībā — jaunā vasarā visus sava dārza ziedus nolikt uz mīlotā drauga kapa.

Skarbās, viltīgās reālistēs iegrupējamas: Zelma

(miniatūrā Naktsmājas Bērslapos) un Agnese (stāstā Edvarts Vīksna). Agnese pēc apprecēšanās kļūst rupja un savu klibo, bet sirdsskaidro vīru pievil ar citu, kas ir fiziski spēcīgāks. Ar savu ricību viņa panāk to, ka vīrs ezerā noslīcinās, vienīgi nāvē atrazdams pareizo izeju un izlīdzinājumu. Reālistes ir arī pašiedomīgās lauku saimnieces Eleksiene (tēlojumā Ceļa gabals) un Dzērvju mamma (stāstā Gaidītāji). Šai grupai pieskaitāma arī straujā, padusmīgā Kociņu Paulīna (stāstā No tālām dienām).

Pēc saimnieces goda un rocības tiko Īda (stāstā Mākoņu cilvēki). Viņa ir skarba un patmīlīga sieviete, kurai mīlestība tikai izlikšanās maska. Viņa uzkūda saimnieku — garā sasirgušo sievu ātrāk aizdabūt no ceļa, cerēdama, ka tad pati tiks viņas vietā. „Es gribu būt te saimniece, lai cik ilgi uz to jāgaida,“ viņa apņēmīgi nodomā. No tā tomēr nekas neiznāk: saimniece atveseļojas, un Īdai jāatmet precību nodoms. Stāstā samērā spilgti parādās Ērmaņa raksturība: uzvarētāji arvien paliek pozitīvie spēki.

Trešās grupas pārstāves ir reizē mīlētājas un reālistes, bez noteikta pasaules uzskata, tās beidzot iekļaujas ikdienībā, kur valda stiprākie raksturi vai sabiedrības aizspriedumi. Dziļāka mīlas kvēle tām nepamanīta pāiet garām. Viņu jūtas aprobežojas ar īsiem aizrautības mirkliem. Tāda ir Rasma (stāstā Jāņa Upciema Ziemassvētki), tāda ir Anna (stāstā Satikšanās), tāda ir Biruta (stāstā Trīs izrādes), tādas ir arī vairākas citas Ērmaņa tēlotas sievietes. Pasīva, ikdienas nomākta sapņotāja ir Ilze Ieva (stāstā Ilzes nozagtā diena). Vienu dienu neiedama darbā, viņa cer tajā atrast kādu jaukumu, kādu interesantu piedzīvojumu, lai kaut brīdi aizmirstu ikdie-

nas pelēcīgumu. Un tomēr — cerētais nepiepildās: „Redzētie cilvēki un karstais laiks Ilzei šķita kā liktenīga nejēdzība, kā likteņa dots izsmieklis viņai, kuŗa no šīs nozagtās dienas bija iedomājusies tik daudz interesanta un negaidīti dēkaina.“ Domās viņa izsaucas: „Ak, viss šodien redzētais bij tikai tīra ikdiena, visā sīkulībā un zemumā!“ Visbeidzot nāk samierināšanās: „Un tomēr: vai nebij arī vērts ieskatīties pa reizei tai dzīvītei acīs. Dzīve nu ir drusciņ redzēta, lai arī tā sīkā.“ Samierinājusies ar sevi un apkārtni „Ilze leva viegli ieslīdēja rieta apsārtotajā pilsētīnā.“

Ikdienišķa, apnicīga dzīve liekas arī Martai (stāstā Lietaina rudens svētdiena). „Katrs gads atnācis kā mānīgs solītājs: nu būs, nu notiks kas skaists, kas tāds, ka visa dzīve sāks vizēt un laistīties. Un katrs gads aizskrējis smiedams vien: edz, kā atkal nekā, edz, kā pievīlu.“ Marta ik svētdienas pārcilā nodzeltējušu vēstuļu paciņas, pāršķirsta albūmus: tur runā viņas jaunība. Viņa liek cerības uz mājas puisi Eidi, bet arī tas izslīd no viņas cerību aploka, apprecēdamies ar citu, agrāk nolūkotu jaunavu. Martu atkal apņem skumji rudenīga noskaņa. Atkal sabiezēja tumsa, kas dienā likās paceļamies „no melnās zemes, no visiem tiem ūdeņiem, ka slejup nolijuši pieņem nakts krāsu.“ Eidas šķietamā tuvošanās palika bez nozīmes: „Visa tā burvība, kas viņai šovakar bija dzīvi skaistinājusi — tukšākie māņi. Un lietus apnicīgā plīkšķēšana aiz loga viņai atkal palika neciešama.“

Sīka liekas Irmas Ābeles dzīvīte (stāstā Nebij mēnesnīcas, nebij ziedu). Viņa strādā par apkalpotāju kādā ēdienu veikalā, un te tad arī saistās visa

viņas domu un izjūtu pasaule: ēdienu pasniegšana, viesu novērošana, maza mīlestības aizraušanās, atiecības ar pārējām darbiniecēm. No dzīves Irma neprasa daudz: mazu laimīti. Kad viņu kāda nejauši saplēsta trauka dēļ atlaiž no vietas, viņa nejūtas satriekta. Maza iepazīšanās Irmu atkal dara gaišu: „viss nezināmi tumšais likās kā kādas labsirdīgi smejošas saulītes apzeltīts un visas grūtās ciņas vieglā elpā izcīnāmas.“

Līdzīgs saturs arī stāstam Frizieres romāniņš (krāj. Gaidītāji). Te dzīve ievirzījusi „tādā vienādā, pagarlaicīgā plūdumā.“ Notikumi raisās provinces pilsētas veikaliņā. Te nav asu dvēseles kontrastu, spēcīgu pārdzīvojumu. Maza mīlestība. Maza vilšanās. Domās ideālizētais skolotājs Ģiedīņš parādās par dzīves realīstu, kas izmanto izdevību, lai apprecētu bagātu sievu. Frizieres sapnis izsapņots. Viņa nekrīt izmisumā. Klusēdama pacieš iso maldīšanos. Visbeidzot nāk pie atziņas, ka pat atriebties nav vērts. „Jēru vai auneli vismaz citi pārdod, bet tu pārdodies pats. Nu, vai neesi muļķis, ko?“ — viņa nodomā par Ģiedīņu.

Precību nodomus lolo Ķēberu Matilde (stāstā No tālām dienām). Viņa ir jauna, stipra un vingra. Bet viņai nelaimējas: no diviem iecerētiem neviens nav īstens ņēmējs. Matilde, vilusies, kļūst izlaidīgāka, pakļaujas dzīves straumei. „Dažādās mājās dzīvodama, viņa esot ielaidusies diezgan daudzās mīlestības dēkās, bet vienienā viņai nepamirdzēja pastāvīgāka laime.“ Nāve viņas lejupslidēšanai pārvelk strīpu.

Ārpus aprādītām grupām atzīmējamas dažas kvēli aizrautīgas mīlētājas. Te kā zīmīgākā ierīn-

dojama asiņu pilnā, fiziski spēcīgā lauku meita Milda (stāstā Kāzu diena). Viņa iekvēlojas pati un iekvēlina arī citus.

Kā izņēmums atzīmējama arī Lida Egle (stāstā Sieviete ar trīs dzejoļiem), kas uzvar, atsacīdamās no kādreizējās jaunības mīlestības. Viņas lepnums viņai neļauj otrreiz pazemoties, piedot un ar baigām trīsām dvēselē gaidīt, kad viņu atkal pametīs savam liktenim. Tāpat stingra rakstura cilvēks ir Pumpurkalnu Anna (stāstā Pumpurkalnu Annas piemiņai). Viņa labāk visu mūžu paliek neprecēta, nekā iziet pie vīra, kuram saskata kādas rakstura vājības. „Viņa neesot atradusi nevienu vīrieti, ko īsti varētu cienīt, viņa sev izliekoties stiprāka par visiem vīriešiem, ko pazinusi.“ Jēkabs Grīveris, viņas kādreizējais pielūdzējs un viņas dēļ arī neprecējies palicis, Annu apzīmē par vēja un saules, vētras un uguns cilvēku. „Abi tie skarbi un jauki,“ abiem tīrošs spēks.

Pēteris Ērmanis dažkārt līdzās nostāda pretstatus. Tāds nostādījums bez citiem blakus nolūkiem ir stāstiņš Sievietes (krāj. Gaidītāji). Pirmā aina rāda sīciņu, padevīgu verdzeni, kas atgrūsta tomēr seko savam mocītājam. Viņa „atgādināja tos purva kociņus, priedītes un bērziņus, kas mūžam lielāki neaug;“ viņas „sīkajā bālajā sejiņā, plaši ieplestajās acīs bija lielas sāpes, izmisums un tāda kā bērnišķīga neizpratne, kā brīnēšanās.“ Rakstnieks viņu salīdzina ar Sarkangalvīti, ko vilks nobūris: „visur tā viņam tecēs pakaļ, kaut arī zinādama, kas viņš tāds, kaut arī vilks pats viņu vairs negribētu.“ Visā viņas rīcībā „bija verdzenes padevība, stūrgalvīga neatlaidība un arī svēta vispiedošana.“

Stāstiņa otrā ainā skatām laikrakstu pārdevēju pusemūža gadus. Viņai ir straujš, brutāls vīrs, kas apspiež ar savu varmācību un pa reizei arī sitieniem. Ilgi un atkārtoti cīnīdamās, sieva ir pagurusi un apnikusi. Viņas seja rādās mierīga un tomēr sāpju apēnota. „Visu laulības mūžu šī sieva cīnījās ar savu ātras dabas vīru, cīnījās un uzvarēja, un atkal un atkal cīnījās un uzvarēja. Bet tas galu galā nogurdināja un viņa tumši baidījās: viņas mieru un gara līdzsvaru beidzot tomēr salauzīs vīra brutālitate, gan savaldāmā un uzveicamā, bet allaž no jauna nākošā.“ Ērmanis šo sievu apzīmē par piekusušo cīnītāju.

Šim abām — neatlaidīgajai verdzenei un piekusušai cīnītājai — kā pretmets nostādīta mierīgi brīvā, pašapzinīgā, vēsi apvaldītā un tomēr dzīvības degsmes pilnā sieviete, kas ir spējīga pati lemt par savu dzīvi, nepakļaujoties vīriešu varai. „Dāmas augums bija cēls un slaidis, mati tumši, skaisti, gandrīz klasiski pareizi ģīmja vilcieni. Viņas sejā, šķiet, bija lasāms: es esmu laimīga un savā dzīvē, domās, izjūtās brīva, pilnīgi brīva, sevī saskanīga sieviete. Viņas sejā bija pašapziņa un lepnums, bet dziļi mierīgs lepnums.“

Rakstnieka simpatijas pieder šai trešajai sievietei.

XIV

Pēteris Ērmanis allaž augstu vērtējis mātes mīlestību. Stāstā Sērmūkšos (krāj. Atraidītie un izredzētais) saimnieka Artūra Briņķa pavestai jaunavai Zelmai piedzimst ārlaulības bērns. Pavedējs bērnu gribētu padarīt par nebijušu, nonāvēt to un noslēpt, kā to darijušas citas viņa mīlākās. Bet Zelmai nav kopības ar viņa citām bijušām mīlākām: viņa pavedēju izdzen no istabas, jo mīl savu bērnu un apņēmies ziedot tam savu nākotni. Pacilājošs skaistums atmirdz stāsta noslēgumā: „Atkal skaists klušums un gaišs miers. Dziļā maigumā Zelma noliecas pie sava bērna.“ Tāda ricība un jūtas atbilst vienīgi dziļākai mātes būtībai. Arī levā mīt varena mātes mīlestība (miniatūrā Sāpes un apskaidrošana, krāj. Atsacīšanās). Kaina naidis uz Ābelu viņu dziļi sāpina. Viņa to sajūt kā grūtumu, bet bez ienaida, jo abus dēlus mīl vienādi stipri. Mātes svētums, labirdība un piedošana apvieno labo un ļauno. Mātes mīlestība paceļas pāri visām cilvēku vājībām, vienodamās ar Jēzus Kristus gaišo, mūžīgo cilvēcību.

XV

Vēl atzīmējami daži citi Ērmaņa prozas sacerējumu spilgtākie motīvi.

Pēteris Ērmanis ir n a c i o n ā l s. Miniaturā Varoņa dēls viņš izlietojis Lāčplēša teikas motīvu par Lāčplēša un melnā bruņinieka cīņu Daugavas krastā. Latvietis būtu uzvarējis svešinieku, ja straujākā cīņas mirklī viņš neieraudzītu savu dēlu, kas iedezd lielu tēva mīlestību. Ar to rakstnieks it kā gribējis uzsvērt latvieša rakstura īpatnību — drosmi un naidu apvienotu ar maigumu, cīņas spar ar dziļas mīlestības alkām. Naidu pret iebrucējiem, mīlestību pret savu ģimeni un tautu. Kādā citā vēlākā laika stāstā Kāzu diena (krāj. Lietuvēna laikā) viņš par Ošu Arvīdu saka, ka viņš esot kā tēvs, kas savās Lāčplēša miesās nesot Antiņa maigo dvēseli.

Pēteris Ērmaņa darbos tēlota arī liktenība. Tā pa lielākai daļai izaug no paša cilvēka, no viņa nespējas iekļauties reālā dzīvē vai apšaubāmas spēka apziņas. Jānis Upciems, ideāli mīlēdams Rasmu, aizmirst, ka daudzos gadījumos nepastāvība ir sievietes pavadone. Ticēdams Rasmai, viņš rūgti viļas: Rasma apprecas ar Upciema tēvu. Upciems šo sitienu sajūt kā liktenību, tas viņu satriec, kaut gan no Rasma atturības jau iepriekš būtu varējis jaust, ka mīlestībai pienācis gals (stāstā Jāņa Upciema Ziemassvētki). Liktenis rotaļai pakļauts arī Konrāds

Daglis (stāstā Dagļa karjera), viens no nesimpatiskākiem Ērmaņa tēlu galerijā.

Milēdams cilvēkus un cildeno viņos, Ērmanis mīl arī grāmatas un grāmatniekus. Revolūcijas un kara trokšņa satrauktā Jūlija dvēselē atkal ievijas miers, kad viņš paskatās uz grāmatu piekrautiem plauktiem. „Te bija ietvertas visdažādākās politiskās, ētiskās, erotiskās, reliģiskās kaislības, te visas vētras izbeidzās brīnišķā, noslēpumainā saskanīgā klusumā. Vienīgi te varēja justies ārpus laika un telpas“ (stāstā Bibliotekā). Grāmatu draugs ir arī Edvarts Viksna (krāj. Lietuvēna laikā). Fiziski nevesels, apkārtnes nesaprasts, viņš iemīl grāmatas un sapņus.

Ar liktenīgiem notikumiem sastopamies arī citos Ērmaņa stāstos un tēlojumos.

XVI

Rakstnieku aprindās pazīstama Pēterā Ērmaņa ievērojamā atmiņa. No tās tad arī izauguši daudzie atmiņu tēlojumi, kuŗos rakstnieks pieskaŗas gan savai bērnībai un jaunībai, gan visam, kam ar to kādreiz bijis sakars. Šie tēlojumi, kas sakopoti krājumā *Atmiņu vija* (1935), gan ietverti citās prozas grāmatās, stāsta par cilvēkiem, kokiem, ceļiem, puķēm, ēku burvību, suni, zirgiem, govīm un citiem cilvēka draugiem, ganu dienu, kalendariem, bildēm, avīzēm, pirmiem literāriem mēģinājumiem u. t. t. Viss tas Ērmanim šķiet aprakstīšanas cieņīgs, tuvs un pievilcīgs mirdzuma apstarots. Sīkām lietām un notikumiem tiek dota valoda, vienkāršībā un sirsnībā atplaukst tālās bērnības zeltainais laiks. Atmiņas rakstniekam liek atcerēties arī daudzus cilvēkus, ar kuŗiem viņš ticies, un vietas, kur kādreiz gājis. Klusos novakaros un nemierīgās naktīs skaidri kļūst sadzirdamas seno dienu balsis. Atmiņas sanāk kopā, un rakstnieks viņās staigā kā ziedošā plavā, priecādamies par visu, ko devis Dievs.

Atmiņu tēlojumā *Nežēlība* Pēteris Ērmanis raksta: „Pa bērnību es staigāju kā pa zaļiem krūmājiem pieaugušu saulainu mežu.“ Viņam tik viss, kas tur bijis un pagājis. Viņš priecājas par gadskārtu mūžam jauno daiļumu, par koku šalkšanu, kas lēni un draudzīgi apņem rakstnieka bērnību, par puķēm, kas vaŗavīksnaini ieaudušās plavas zaļumā, par dzimte-

nes ceļiem, kam „vienmēr piemīt tāda savāda romantika, lai arī nekas brīnišķīgs nenotiek.“ Atceres modina arī skolas laiks: „Es raugos pagātnē, es vēroju sen aizlaistos skolas gadus kā pa norasojušu logu. Daudz puiku un meiteņu tikko jaužami slīd aiz miglainā stikla. Es lēnām noslauku rasu, ar ko laiks šo logu aizklājis. Tēli paliek dzīvāki. Īpaši četru puiku sejas atkal top skaidras un tveramas“ (tēlojumā Četri puikas).

Atmiņu tēlojumos ielikts daudz autobiografiska materiāla un iztēles spēju. Vienkāršais un tomēr gleznainais stāstījums, izjustā pieeja aprakstāmai vielai — viss tas šos tēlojumus atļauj apzīmēt par mākslinieciski vērtīgiem.

Ir vietas, kur jāapbrīno Ērmaņa tēlu bagātais stāstīšanas veids. Dažās lappusēs rakstnieks notēlo veselas ainas no lauku dzīves, mājas, ļaudis, to attiecības, bēdas un priekus.

Pie atmiņu tēlojumiem pieskaitāmi arī vairāki Ērmaņa stāsti: Trīs dienas Lācī, No tālām dienām un citi. Tur tēlotie notikumi un ļaudis ņemti no īstebības, no autora personīgās pieredzes.

XVII

Pēterā Ērmaņa prozas stils neizceļas ar spilgtākām raksturībām. Tam nav poētiska krāšņuma. Galveno uzmanību pievēršams saturam, cilvēkiem, lietām un idejām, Ērmanis izteiksmes problēmas atstājis otrā vietā, te pieturēdamies pie vienkāršas, skaidras teikumu konstrukcijas un parastā dzīvē lietoto vārdu izvēles. Viņš nemeklē īpašus izskaistināšanas līdzekļus, kas saistītu lasītāja ievēribu. Tuvāks liekas vienkāršais, nepretenciozais valodas daiļums, latviskais stila svaigums. Šajā ziņā varam norādīt, ka Ērmanis nav modernisma sekotājs. Te tad arī meklējami viņa mākslas daļējie panākumi.

Ērmaņa sacerējumos visvairāk sastopam redzes un dzirdes gleznas. Rakstnieks asi uztver ik niansi, ik noskaņu, tās saistīdams veselās dabas vai dzīves ainās, dodams bagātīgu tēlu vītni. Rādīdams cilvēka vai kādas lietas ārpusi, viņš atļauj pilnībā spriest arī par to iekšējo būtību, nedodams plašāka atsevišķa paskaidrojuma.

No citiem stila izkopšanas līdzekļiem Ērmanis plašāk pielieto epitetus: spulgojošas saules, lietaini liksma svētdiena, sirma migla, zeltainu rudens vakaru, nakts siltajā tumsīņā, baltajā, vizošajā mežā, skaists un biezs sniegs u. t. t.

Mazāk sastopamas metaforas: plaukstošā dzīvība, smagas izjūtas, mīkstā balss, runā pavasarīgi

vēji u. t. Vienkārša gleznainība ietverta Ērmaņa salīdzinājumos: „nami guļ kā atvāztā, zaļumiem apliktā tinē,“ „gaišais zaļums tinas kā vieglās skumjās,“ „saule spieda kā varena plauksta“ u. c. Salīdzinājumi nav Ērmaņa stiprā puse. Viņš tos lieto samērā reti.

Visumā Ērmaņa izteiksme skaidra, bet ne arvien pietiekoši koncentrēta. Dažviet manāma liekvārdība, vaļīgums. It kā trūkst asuma. Pabieži lietoti saikļi, kur bez tiem varēja pilnīgi iztikt.

XVIII

Pēterā Ērmaņa dzejas raža dalāma divās daļās, kā no satura, tā formas viedokļa. Pirmaj daļai piekaitāmi dzejoļu un dzejotumu krājumi: *Es sludinā* (1920), *Es šaubos, es ticu* (1922).

Pats pieredzējis un līdzjūtis kara šausmas, te Ērmanis pacēl pravietisku balsi, lai pasaulē būtu vairāk cilvēcības, draudzības un mīlas. Viņš prasa cilvēka pārveidošanos uz cildenā pusi, lai visa cilvēce kopīgi veidotu jaunu ētisku skaistumu, morālu stiprumu, brālību. Pirmos pēckara gados šie saucieni pēc garīgas sintezes, izteikti ar lielu iedvesmi un aizrautību, modināja plašāku interesi, tāpēc arī toreiz Ērmaņa grāmatas bija aktuālas. Tagad, mierīgā valsts darbā un dzīvē, kad jau piemirsies kara drausmīgums, uz šo sludināšanu skatītos savādāki.

Ērmanim līdzīgus sludinātājus redzam arī J. Sudrabkalnā un R. Rudzītī, tāpat vairākos vācu, austriešu un krievu rakstniekos. Tas bija ekspresionisma virziens, izaudzis no kara drausmiem pieredzējumiem un vēlēšanās — redzēt pārveidotu cilvēci, kas naida vietā liktu mīlestību.

Ekspresionisti centās nokratīt formas žņaugus, lai būtu brīvāks viņu domu lidojums. Arī Ērmanis raksta saraustītās, nelīdzienās bezatskaņu strofās, t. s. brīvajā ritmā. Dažos gadījumos dzejoļi atgādina ritmisku prozu. Šiem Ērmaņa pirmiem dzejas darbiem vairāk laikmetīga, kā mākslas vērtība. Tie

liecina par jauneklīgu iedvesmi un gribu strādāt, ne par iedziļināšanos nopietnās satura un stila problēmās.

Pēteri Ērmani pārmainītu redzam turpmākos dzejoļu krājumos: *Laiki un ceļi* (1922), *Es visur dzīvību redzu* (1926), *Atvasara* (1934), *Kāpnes* (1936). Te Ērmanis vairs nav dedzīgais viscilvēcības un vismīlas sludinātājs. Sadržīst kara rētas, pamazām atveseļojas visa dzīve, un arī rakstnieki pravietisko sludināšanu apmaina pret mierīgāku jūtu un pārdomu liriku. Mierīgos ūdeņos daudzī tie paši motīvi, kas parādīti viņa prozas sacerējumos.

Pēteris Ērmanis uz pasauli raugās kā vērotājs un sapratējs, parādot labas psihologa un intuitīvas iekušanās spējas. Tāpat kā viņa prozā, arī viņa dzejās atrodam lauciniecisku vienkāršību, sirsnību un rāmumu. Arī dzejas saturs galvenā kārtā ņemts no lauku dzīves, pievēršoties zemei, zemes elpas apdvestiem ļaudīm, dabai un tās skaistumam, pirmbūtīgai mūžīgai dzīvībai un tās izpaušmei. Lietām un parādībām, dzīvai un nedzīvai pasaulei dzejnieks pieskaņas it kā pilns apbrīnošanas un dziļas cilvēcīgas mīlestības, kas meklē sintezi ar mūžības vareņiem, neredzamiem, bet tikai apjaujamiem spēkiem.

Savās dzejās Pēteris Ērmanis parādās kā sievietes un viņas būtības cildinātājs. Sieviete viņam ir gan mīla māte, kas dziedē slimos, gan māsa, gan ligava, kas nāk ar gaismu sirdī un labām domām. Satikt sievieti, nozīmē — satikt laimi. Un kādā vietā dzejnieks sev novēl putekļus, bet sievietei — sauli, sauli. Tā šķietas gandrīz kā him-

niska sievietes slavinšana. Bet šī slavināšana raksturīga ar to, ka dzejnieks nerunā par sievietes ārējo daiļumu. Viņš to skata kā viziju, kā dzīvības nesēju, kā mierinātāju un gaišu domu radītāju. Dzejoli Sapis par Tevi viņš sievietei veltī cildenu apzīmējumu — labā.

Sievietei Ērmanis veltījis ļoti daudzus dzejoļus. Starp tiem atrodam arī tādus, kas neatbilst Ērmana garīgai būtībai. Radušies īsos aizrautības brīžos, tie pauž pirmatnēju kvēli un noreibumu, vēlēšanos sievieti iegūt vairāk kā garīgi. Ir pat vietas, kur noiet līdz bezgaršībai, piem. dzejoli Negaisa naktī (krāj. Es visur dzīvību redzu). Garīgo smalkumu aizēno jūteklība.

Ērmanis dziļi izpratis mātes būtību. Viņam māte — svēta, mīlama, piedodoša, visu labu vēloša. Dzejoli Māte viņš saka šādus jaukus vārdus:

Tu mūžīgs atjaunojums, mūžīgs sākums,
Ir dzīvībai un dabai vārds tavs dots.
Tavs tēls pār laikiem liecas apskaidrots,
Sirms gājums tu un zili zeltains nākums.

Savu māti viņš piemin ļoti daudzus dzejoļos, runājas ar viņu, kas atnākusi no veļu valsts, it kā dzīvība un nāve nebūtu dalītas.

Blakus mātei dzejnieks redz arī savu tēvu. Tas ir lēnīgs, maigs, līdzcietīgs. Kādā vietā viņš tēvu apzīmē par balto (Sava tēva biedrene). Arī tēvs iznirst no aizmūžības, lai sarunātos ar savu loļojumu, lai viņu stiprinātu dzīvei.

Ar visu savu būtņi Pēteris Ērmanis iekļaujas dzīvībā un dabas krāšņumā un mierā. Viņš ir laimīgs, ja var to just un ietvert sevī. No

visām ceļmalām māj jaukums. Miļš liekas pat spulgojošais jāntārpiņš. Naktij vaigā ir mūžības skaistums. Dzīvot — tā ir laime, un dzīvība un gaisma nav šķīramas.

No gaismas jauna gaisma dzimst,
No tumsas — itnekas.
Tā lēnām sevī nīkst un grimst,
Nav tumsai mūžības.

(Dzejolī Nevienādie).

Kādā citā vietā Pēteris Ērmanis saka:

Tie svētīgi, kas priekā noreibuši,
Kas gaišās pieres puķēm apvijuši.

(Dzejolī Gaišais pravietis).

Ērmanis dziļi iejūtas dzīvnieku un stādu pasaulē, to personificēdams. Viss tveramais parādās tāds, kā to skata kamene, kaķis vai kāds cits dzīvnieks. Uz apkārtni kā dzīvs noraugās arī bērzs. Dzejolī Gājiens ar dēlu dzejniekam liekas, ka viņš dzird — jauna apse sarunājas pati ar sevi. Pat akmeņi ir spējīgi runāt.

Cildinot dabu, Ērmanis visvairāk piemin r u d e n i. Tas viņam mīlākais no visiem gadalaikiem. Vēl vairāk — dzejolī Kritušo lapu dienās viņš saka: Rudens — svētākais tu gada laiks. Ērmanim rudenīgs rīts — svētrīts, kurā dvēsele jauž Dieva tuvumu un lielo mūžības saskaņu dabā un cilvēkā. Rudenim Ērmanis veltījis ļoti daudzus dzejoļus. Zīmīgs ir dzejolīkrājuma Atvasara virsraksts.

Savos prozas un dzejas darbos tēlodams un apdzejodams laukus, Ērmanis nav aizmirsis arī pilsētu ar tās īpatnībām. Dzejolī Rīgai viņš

to apzīmē par savu otro dzimteni. Šis apzīmējums gan pilnībā neatbilst Ērmaņa garīgai būtībai: tā ir cieši saistīta ar lauku dzīvi un dabu.

Kā dzejnieks Pēteris Ērmanis visvairāk izceļas ar portretu zīmējumiem. Ar ievērojamu veiksmi viņš zīmē nevien daudzus latvju un cittautu rakstniekus un literatūras tēlus, grāmatniekus un gara darbiniekus, bet arī dažādus cilvēkus ar to īpatnībām, domām un izjūtām. Pa laikam viņš izmanto kādu iedomātu vai īstenībā notikušu situāciju un to attēlo, cenzdamies iejusties zīmējamā tēla stāvoklī un izjūtās.

Ērmaņa portretu galerija ir ļoti plaša: Bairons un Šellijs, Kristaps Fīrekers, Ernests Gliks un cars Pēteris, Kaudzītes Reinis Venecijā, Fricis Bārda iet ciemā, Aspazija, Elzas Stērstes stāsts, Pēteris Blaus, Ludis Bērziņš, Valta Uitmeņa satikšanās ar Ābramu Linkolnu un daudzi citi. Daudzos dzejoļos atplaukst lauku dzīves un darba gleznas: Lauku meitas svētdiena, Lauku ārsts, Lauku bibliotekārs, Akmens upmalā u. c. Šīs gleznas ir darinātas ļoti meistarīgi un sniedz spēcīgu iespaidu. Ērmanim netrūkst arī pilsētas dzīves ainu: Jaunā avīžu pārdevēja, Aptiekas kasiere u. c. It visur parādās viņa atzīstamā māka — parādīt raksturīgāko, kaut arī šis raksturīgais būtu jāatrod sīkos notikumos un lietās.

Portretu zīmējumos Ērmanim ievērojams palīgs ir viņa plašās zināšanas latvju un pasaules literatūrā un vēsturē, kā arī labās novērotāja spējas. Viņš ir pirmais no latvju rakstniekiem, kurš šīs zināšanas tik plaši ietvēris dzejas darbos, radot veselu raksturu galeriju. Pie tam jāatzīmē, ka viņš nav šķi-

rojis draugus un ienaidniekus, bet visus zīmējis ar vienādu uzmanību.

Pēteris Ērmanis mīl no dzīves atstumtos, neievērotos, vientuļos, kas it kā palikuši ēnā. Viņš tiem pieiet kā sapratējs un attaisnotājs, ar rūpību vērodams viņu dvēseles dzīvi un apkārtņi, kas tos veidojusi.

Kur garām lepnu soļu ašums staigā,
Man tīk kā brīnumā tur kavēties;
Ir saldi acīs lūkoties un vaigā,
Kur vēl neviens nav dziļāk pavēries.

(Dzejolī Neievērotie).

Dzejnieks grib vīt vaiņagu tam pulgotam vīram, kas cīnās viens un vienīgi pats klausā savām domām. Un dzejnieka draugs ir tas, kas ēnā stāvēdams uz pasauli noraugās ar smīnu, sevī jauzdams visuma elpu. Un klusais cietējs un meklētājs ir viņa brālis.

Būdam dzīves slavinātājs, Ērmanis tomēr pazīst arī skumjas. Tās nav satriecošas, degošas, tikai kā liega pieskaņa iet līdz visai dzīvei. Šīs skumjas slēptas pašā cilvēkā, bet cilvēks no sevis nevar nekur aizbēgt, kaut viņš atrastos skrejošā vilcienā.

Pēterā Ērmaņa dzejās redzamā vietā nostādīta Dieva, nāves un dzīvības problēma. Dievs viņam ir maigi labsirdīgs un piedodošs, kas kā balts vecītis staigā zemesviršū, visiem vēlēdams labu. Viņš ir atrodams visur — kokos, zālē, vēja pūsmā, zvaigžņu miljonos, dienas gaišumā un nakts tumsā. Izbēgt no Dieva nav iespējams, ja kādreiz tāda vēlēšanās rastos: pat ticībā neticībai jau ir Dievs. Ērmanis Dieva jēdzienu parasti lieto mīlamā

nozīmē. Viņš saka — Dieviņš. Ar to ir uzsvērts, ka Dievs ir mīlestība un visa laba vēlētājs, ka viņš nav uzskatāms par tiesātāju, bet par draugu.

Par nāvi parasti runā ar baigumu. Ērmanis to salīdzina ar baltu sniegu, kas aplāj labo un ļauno. Un mūžības gaismā dvēseles var ieiet tikai tad, kad nāve pāvērusi melnos vārtus (dzejolī Nāve un mūžība). No nāves nav jābaidās: tā neiznīcina, tikai pārveido, un dzīvie var sarunāties ar mirušiem un nejust plaisas.

Nāk mirušie te pretī dzīvi,
Mirdz sejas tiem kā atjaunotas.
Un veco dziesminieku galvas
Ir zaļiem lauriem vainagotas.

Protams, ir brīži, kad arī dzejnieks jauž nāves stindzinošo dvašu un laikmetu mainīgo un neatsaucamo plūdumu. Tomēr tam visam pāri iet spēcīgā, gaviļejošā izjūta un atziņa — es esmu. Es dzīvoju un redzu un dzirdu mūžības vareno soļu dunēšanu, pasaulīgas godības dzimšanu un krišanu, cilvēka domu un meklējumu reibinošo spēku.

Reizēm Pēterā Ērmaņa dzejās spēcīgi ieskanas arī patriotiski motīvi. Gan vairāk vērotājs un sapratējs, viņš pazīst arī dzimtenes mīlestību, jūtas, kas pacilā un stiprina. Dzejolī Briesmu jaudējs viņš Latviju apzīmē par „māti mīli svēto“. Ar šo apzīmējumu dzejnieks apliecina savas simpatijas latvju zemei, kas ir mīlama un svēta.

Vēl jāatzīmē, ka dažreiz Ērmanis par sevi runā trešā personā. Dzejolī Vēl viena vēlēšanās (krāj. Kāpnes) viņš sevi skata pēc nāves, kad bijušais izgaisīs no atmiņas un kapam pāri trauks cita dzīve.

Uzruna trešā personā visvairāk sastopama pirmos, ekspresionistiskos dzejoļu krājumos.

Pēterā Ērmaņa dzejas ritms ir pasmags, vaļīgs, reizēm neiegrozots stingrā noteiktībā. Lietotas parastās trochaja, daktila, jamba u. c. formas, šur un tur arī brīvais pantmērs. Ērmanis krietni izkopies glezniecisko elementu. Dažreiz sniegtās gleznas pārsteidz ar apbrīnojamu asumu un tēlainību, sevišķi, ja dzejas saturs saistās ap lauku dzīvi, ļaudīm un dabu. Bet ir arī vietas, kur atrodam neveiklību, mākslīgus darinājumus, neizdevušos salīdzinājumus, prozaisku liekvārdību. Rakstnieks it kā steigā skicējis savu domu un izjūtu gleznas, aizmirstot ārējo noslīpējumu. Tomēr jāliecina, ka Ērmanis formas meklējumiem ir pievērsis lielu vērību. Ar katru jaunu grāmatu viņa stils kļūst dzidrāks, skanīgāks. Nav tajā Edvarta Virzas meistarības un spēka, totiesu daudz skaistas vienkāršības un latviska cildenuma.

Pie apskata par P. Ērmaņa dzeju arī atzīmējams, ka dzejoļu krājums *Es visur dzīvību redzu* (1926) ieguva Kultūras fonda godalgu.

XIX

Krietni plaša Pēterā Ērmaņa darbība ir arī kri-
tikas laukā. Periodikā izkaisītas ļoti daudzas rē-
cenzijas par grāmatām un apceres par literatūras
darbiniekiem: Ivandi Kaiju (Latvju Grāmata, 1926),
Kārli Ieviņu (Piesauļe, 1928), Richardu Rudzīti (Lat-
vju Grāmata, 1928) u. c. Literārās studijās Č e t r a s
s e j a s (1924) raksturota Kārļa Štrāla, Kārļa Jēkab-
sona, Kārļa Krūzas un Antona Austriņa dzīve un
darbība. Plašs un vērtīgs darbs ir Annas Bri-
g a d e r e š dzīve un darbi (1932). Te sniegta
izsmeloša ievērojamās zengalietes biogrāfija un
sīks literāro darbu iztirzājums.

Apcerējis Zeiboltu Jēkabu (ievads J. Z. stāstam
Ūdens burbuļi, 1924).

Ipatna grāmata ir P. Ērmaņa atmiņu zīmējumi
Paziņu portreti (1937). Te viņš atceras un
reizē arī raksturo J. Ezeriņu, T. Zeifertu, A. Austri-
ņu, K. Skalbi, J. Sudrabkalnu, Z. Mauriņu un J. Gri-
nu, bez tam sniedz pāris citus rakstīņus. Šajos zī-
mējumos ietverts daudz faktu, un arī rakstnieku ga-
rīgo seju raksturojumi izdevušies teicami.

P. Ērmanis vēl publicējis studiju E d v a r d s
T r e u m a n i s un viņa dzeja (1924). Redi-
ģējis atmiņu krājumu Rūdolfis Blaumanis (1923) un
R. Blaumaņa kopotus rakstus (1923—26), Fr. Bār-
das kopotus rakstus (1938), bet kopā ar K. Egli J.
Poruka rakstus (1929—30). Viņš arī sarakstījis kri-

tiski biografiskus ievadus A. Brigaderes, J. Akurātera, R. Blaumaņa, J. Jaunsudrabiņa, J. Ziemeļnieka, Ed. Vulfa, K. Skalbes u. c. rakstnieku un dzejnieku kopotiem rakstiem. Latviešu literatūras vēsturē (1935—37) apcerējis A. Saulieti, Pērsieti, L. Bērziņu u. c. rakstniekus.

Sastādījis latvju dzejas antoloģiju *Dziesminieki* (1923). Vēl atzīmējamas periodikā iespiestās plašākas apceres par literatūru: *Dažas idejiskas un sižetu paralēles mūsu un cittautu rakstniecībā* (Izgl. Ministrijas Mēnešraksts 3—4, 1934), *Pasaules literatūras tēli latviešu rakstniecībā* (I. M. M. 10—11, 1935) un citi.

Savos spriedumos Ērmanis ir mērens un cenšas vairāk izprast, ne bargi tiesāt. Kritikas darbā viņam ievērojams palīgs ir viņa plašās zināšanas rakstniecībā un labās atmiņas spējas. Viņam ir arī reti bagāts literatūras faktu krājums.

XX

Noslēdzot pārskatu par Pēterā Ērmaņa literāro darbību, varam konstatēt šādas raksturības:

1) Ērmanis galvenā kārtā tēlo lauku ļaudis un lauku dzīvi, to ietverdams vienkāršā un skaidrā stāstījumā;

2) Ērmanim tuvas skaidrās atstumtās dvēseles, vientuļie, sapņotāji, ideālisti, savdabīgie jūtu un atziņu bagātie meklētāji, kas pāri parastajam ritmam cenšas pacelties labākā, pilnīgākā dzīvē, palikdami sabiedrības nesapraستی vai pat tiesāti;

3) Ērmaņa darbos plašāka vērība ierādīta ciešanu, labā un ļaunā problēmai, starp tām kā izlīdzinātāju nostādot Jēzus Kristus apskaidroto personību, un arī sāpju grūtumā atrodot skaistumu;

4) Ērmanis augsti ciena atsacīšanos un piedošanu kāda ideāla, kādas laimes vai cilvēcības vārdā, kaut arī šāda rīcība būtu saistīta ar smagām dvēseles ciešanām;

5) Ērmanis nicina un noliedz varmācību, asinsizliešanu, rupjas iekāres, karu un revolūciju, tā visa vietā prasot likt miera un skaidrības alku apstarotu cilvēcību;

6) Ērmanis mīl un izprot dabas jaukumu un noslēpumus, tos likdams mīlēt arī saviem pozitīviem varoņiem;

7) Ērmaņa darbos izcilā vietā izvirzīti mistikas un atmiņu motīvi un tēli, viņš ir arī dzīvības, sirdskaidrības un mātes būtības cildinātājs;

8) Ipašu vietu Ērmaņa darbos ieņem viņa īpatnie portretu zīmējumi — rakstnieki, mākslinieki, ikdienas ļaudis;

9) Rakstniecības kritikā pazīstama Ērmaņa faktu bagātība un spriedumu objektivitāte.

Kā ikvienam cilvēkam, arī Ērmanim ir savas kļūdas un maldišanās. Šīs kļūdas tomēr nav tādas, kas atstātu dziļākas pēdas. Vasaras saules apmirdzēts Pēteris Ērmanis stāv mūsu rakstniecības zaļajos pakalnos, un viņš nav no pēdējiem, kas uz savas pieres sajūt mūžības brīnumaino elpu. Viņa radišanas darbs nav palicis bez panākumiem: tas ir pacelts atzišanas augstumos.

*

Pēteris Ērmaņa dzimtene ir Ziemeļvidzeme, Plāņu pagasta Kalnaruķu mājas. Te rakstnieks dzimis 1893. g. 2. februārī kā saimnieka dēls. Jau mazotnē iemīlējies grāmatas un laikrakstus. Te zināmu ietekmi devusi augšana savrūpībā, bez brāļiem un māsām. Pirmo skolas izglītību P. Ē. guvis Tiepeles Ozola pagastskolā (1904—6). Pēc tam mācījies Smiltenes draudzes skolā (1906—8) un Smiltenes tirdzniecības skolā (1909—12). Pavājās veselības dēļ tālāko izglītību pārtraucis, paliekot tēva mājās un reizē būdams arī Smiltenes lauksaimniecības biedrības bibliotekārs. Mierīgās darba gaitas pārtrauca pasaules karš. P. Ērmani iesauc armijā, ieskaita otrās šķiras zemessargos un nosūta apmā-

cībā uz Medveža sādžu Novgorodas guberņā. 1916. gadā viņš pārvietojās uz latviešu strēlnieku bataljoniem. Kādu laiku bija arī frontē, bet no 1919.—1921. g. Latvijas nacionālā armijā. 1923. g. apprecējies un kopš šī laika dzīvo Plāņu pagasta Kalnaruķos.

Rakstniecībā mēģināties P. Ē. sācis jau skolas gados. Viņa pirmais iespiestais darbs — stāstiņš Maija — parādījās 1911. g. beigās Smiltenes tirdzniecības skolas kalendarā Jaunais Gads (1912. gadam). Par savas literāriskās darbības sākumu P. Ērmanis pastāsta rakstā Pirmie soļi rakstniecībā (Atmiņu vija, 1935).

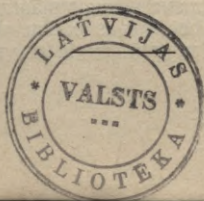
Šīs gaitas iesākas ar bērnībā un pirmos skolas gados radušos interesi par grāmatām un rakstniecību. Pēteris Ērmanis vāc dzejoļus un ieraksta tos īpašās antoloģijās. Pamazām paplašinās latviešu literikas pazīšana. Rodas vēlēšanās arī pašam kautko sarakstīt. Kad 1908. g. Ērmanis beidz Smiltenes draudzes skolu, viņš apņemas realizēt divus nodomus: sagatavoties uz vidusskolu un palikt par rakstnieku. Zem Rob. Klaustiņa iespaida saraksta pirmo apcerējumu Trīs latvju inteliģences priekšstāvji latvju rakstos, vēlāk lirisku tēlojumu Mani dzimtenes meži, apceres par Andr. Niedru, R. Blaumani, Andr. Upīti un dažiem citiem. Daļu no šiem darbiem nosūta laikrakstiem, bet nevienu tur neievieto. Interese par rakstniecību it kā atslābst. Tā atjaunojas tikai Smiltenes tirdzniecības skolā, kur rakstnieku vakaros jālasa referāti. Šīs skolas kalendarā tad arī iespiests Ērmaņa pirmais stāstiņš. „Jutos kā vidū pušu plosīts, bet beigās paliku pie literatūras un vedu savu stāstiņu galā, lai gāstos vai vesels div-

nieku negaiss man pāri. Stāsts tika nodrukāts un pirmo reizi mūžā man nu gadījās redzēt drukas burtos ietvertu to, ko biju rakstījis; bija prieks un arī tā kā kauns, tāpat kā toreiz, kad skatījos savā pirmajā fotografijā.“

Literatūra par P. Ērmani.

- 1) P. Ērmaņa Mana biogrāfija (Latvju Grāmata 3, 1922).
- 2) Autobiogrāfija Īsas ziņas par mani pašu (K. Egles Atziņas III, 1924).
- 3) P. Jēgeres-Freimanis Pēteris Ērmaņa dzejas (Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 5, 1923).
- 4) P. Ķikuta Pēteris Ērmanis (Piesaule 11, 1929).
- 5) A. Baumaņa P. Ērmanis un mūsu dailliteratūra (Latvju Grāmata 4, 1928).
- 6) Cand. phil. Kārļa Plukša Pēteris Ērmaņa literārās darbības 25 gadi (Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 11—12, 1936).
- 7) J. Ķelpes Pēteris Ērmanis (Latvju jaunās rakstniecības vēsture, 1934).
- 8) Jāņa Rudziņa Pēteris Ērmanis (kopdarbā Latviešu literatūras vēsture VI, 1937).
- 9) R. Egles Pēteris Ērmanis (Latvju lirika, 1934).
- 10) Z. Mauriņas Impresionisms un ekspresionisms (grāmatā Pārdomas un ieceres, 1934).
- 11) K. Egles Pēteris Ērmanis iet caur dzīvi (Atpūta 741, 1939).

Jāņa Kelpes grāmatas:

Kad ziedoņa vēji šalc. Dzejoļi.

Minjona. Stāsts.

Rietu atbalsis. Dzejoļi.

Skumjie ceļinieki. Stāsti.

Enas padebešos. Stāsti un miniatūras.

Tevi alicinu. Romāns.

Izkurējusi rakstniecība. Literāriskas pārdomas.

Latvju jaunās rakstniecības vēsture.

Noreibums. Stāsti.

Sieviete latvju rakstniecībā. Autobiogrāfijas un apskati.

Viena vasara. Skatu luga 3 cēlienos.

Jānis Veselis. Studija.

Latviešu rakstniecības vēsture. Pirmā daļa.

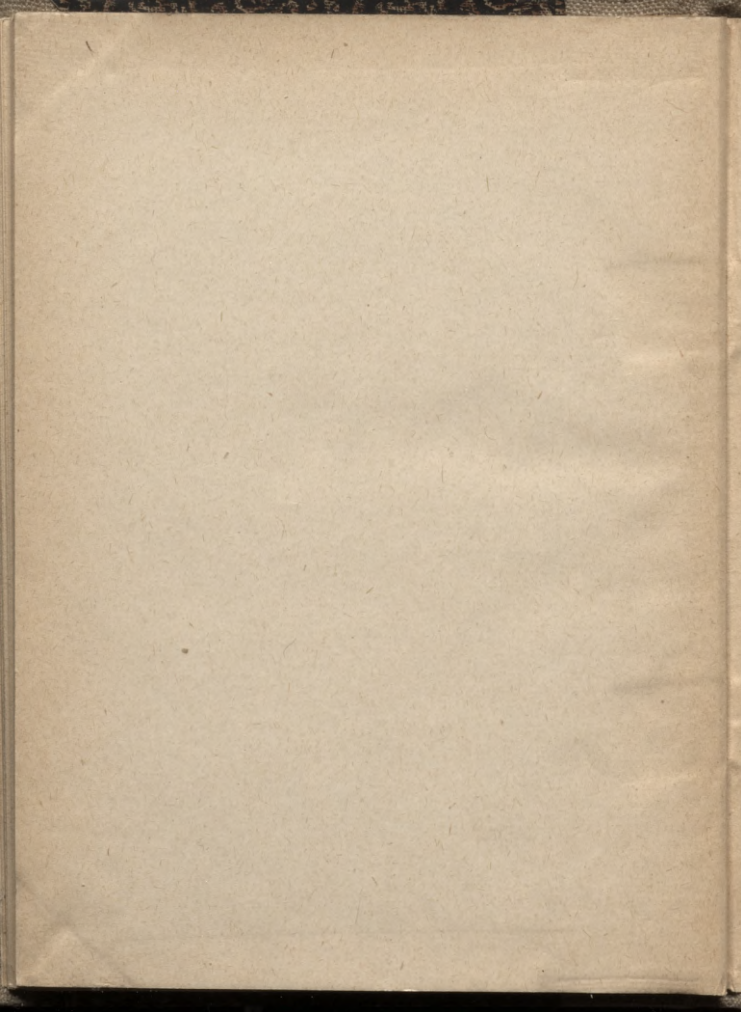
Pēteris Ermanis. Studija.

Lu 3521

24. JAN. 1940

Jan. 1.

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309024755

150

2.3